

VESTNIK

NOTICIERO

B U E N O S A I R E S

1964 - ŠC. 10-11 - OKT.-NOV.

XV

VESTNIK je glasilo slovenskih protikomunističnih borcev. Izdaja ga konzorcij
Predsednik Edi Škulj, upravnik Janez Kralj.
Oprema: Franci Pernišek

UREDNIŠTVO in UPRAVA: Ramón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

NAROČNINA: Južna Amerika 280 pesov odn. enakovrednost v dolarju,
USA in Kanada 2.50 dolarja letno., Anglija in Avstralija 1 funt
šterling, evropske države 2.50 dolarja.

Editor responsable y redactor: Eduardo Škulj, administrador: Juan Kralj

Imprenta: Talleres Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, Bs. Aires

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No 817.736

*Objavljen svet
adbor*

DVA DOKUMENTA IZ LETA 1945

Ravnatelj Franc Gabrovšek je dobil koncem leta 1945 pismi od škofa dr. Rožmarna in od prelata dr. Odarja in ju razposlal tiskani duhovnikom. Ker sta važno zgodovinsko gradivo, ju objavljamo.

Celovec, 27. novembra 1945.

Dragi gospod Gabrovšek!

Danes sem prejel Vaše pismo z dne 14. novembra. Najlepše se zahvaljujem za Vaše obširno poročilo. Kratko — ker father Baznik čaka — par besedic za odgovor.

Popolnoma sem Vaših misli, da se ne bomo triumfalno vračali v domovino, ampak precej ponižni in veseli, da bomo smeli doma mirno živeti. Bog zahteva sicer hude žrtve, pa on ve zakaj in mi verujemo, da je tako dobro in prav. Ne pečam se z mislijo, da bi se takoj vrnil, ker bi bilo čisto brezmiselno, saj bi doma še manj mogel storiti za ljudstvo kot pa tu. Cankar mi je enkrat pisal po svojem obisku v Rimu. Apeliral je name, naj storim vse, da bi se boj nehal in bi se Vaške straže in partizani združili. Odgovoril sem mu — mi je bila tajna možnost dana. On ni videl razmer pri nas. Odkrito povem, da me je neznansko bolelo, ko sem videl, kako fašisti in nacisti porabljajo našo borbo v to, da se Slovenci med seboj pobijamo. Jokal sem včasih, ko so partizani novodošle štajerske fante vrgli v prve vrste zoper domobrance, da so neuki v orožju padali. Pa ni bilo mogoče priti skupaj. Komunisti so bili nedostopni. Njim je šlo za oblast in za nič drugega. Zato so morali uničiti vsak odpor proti komunizmu. Nismo mi krivi, da ni prišlo do pametnega dogovora. Nihče pa, ki ni izkusil, ne verjame, da s komunizmom n' debate. Snój pa se ni nikdar oglasil, ne meni in ne kakemu politiku. Prepričan sem, da so mu komunisti onemogočili vsak stik z nami. Za svojo osebo sem prepričan, da nam bo čas dal prav in nas popolnoma opravičil, čeprav še morda ne tako kmalu. Angleži in Amerikanci bodo tudi enkrat postavljeni pred odločitev. Če za Balkance ne bodo pripravljene kaj storiti, bodo morali zaradi sebe in drugega sveta, da ga obvarujejo komunističnih eksperimentov. Tu sta dva sveta, ki nimata zdaj nič več skupnega. Vezala ju je samo borba proti nacizmu. Ta je končana in sedaj nujno ostanejo samo sporne točke. Poznam komunizem, ki je satanizem in teroristični totalitarizem, neprimerno doslednejši kot fašizem in nacizem. Pa ne vem, če mi tamkaj verjamejo. Če ne, se bodo sami prepričali.

S fatherom Trunkom sva si bila vedno dobra. Sedaj slišim, da nam ni posebno prijazen v svojih časnikarskih opombah. Zdi se mi, da gleda iz svoje samote fiktiven svet in se ne zaveda dovolj, da je ta v resnici čisto drugačen. Komunistična propaganda porabi vse in porablja tudi slovanstvo,

kadar ji to prihaja prav. Sovjeti ne vodijo in nikdar ne bodo vodili slovanske politike. Saj so celo iz imena svoje države črtali rusko ime. Oni poznajo samo eno: komunistično revolucijo po vsem svetu. Vse, prav vse mora temu cilju služiti. Za slovanske naivneže jim služi slovanska krinka. Menda ne misli gospod Trunk resno, da je šmihelčan Rožman, ki so mu že v drugem razredu ljudske šole zaradi slovenščine prisoljene klofute nemškega učitelja vzbudile tako narodno zavest, ki je nič ubiti ne more, da je ta postal izdajalec naroda in začel sodelovati z nacisti, ki so mu vse škofijsko imetje ukradli in vse bližje sorodstvo razlástili in preselili. Saj nisem zverina, ampak človek z vestjo in vero v odgovornost pred vsevednim Bogom. Pa pustimo to!

Prav lepo pozdravljam Vašega šefa msgr. Ponikvarja. Deset let teče, odkar sem bil pri njem in spomin na Ameriko in ondotne Slovence niti za hip ni obledel v moji duši. Naj njega in vse slovenske duhovnike in vernike Bog tisočkrat blagoslovi!

Gregorij Rožman, l. r.

P. S. Kakor Vam je znano, sem tu v Celovcu v rezidenci tukajšnjega škofa že od 15. avgusta. Sem nekako konfiniran in nadzorovan od angleške policije.

Praglia, 14. novembra 1945.

Dragi gospod ravnatelj!

Vaše pismo z dne 15. septembra sem pred dvema dnevoma dobil. Hvala lepa zanj!¹

Ob tej priliki naj vam, gospod ravnatelj, razložim še ravnanje Katoliškega tiskovnega društva in časopisnega konzorcija v času, ko se nismo videli. Morda Vas bo stvar zanimala, saj se je o tem že mnogo pisalo in govorilo.

Ko je Italija zasedla Ljubljano, je nastalo vprašanje, kaj s časopisi. Konzorcij je po Kulovčevi smrti, Vašem odhodu in Zabretovem izgnanstvu (pregnan od Nemcev) prenehal. Zato sem moral vzeti stvar v roke kot predsednik KTD. Prvo vprašanje je bilo, ali naj nadaljujemo s časopisi ali ne. Kogar koli sem vprašal za svet, vsak mi je odgovoril, da naj nadaljujemo. Navzlic temu sem na seji posloводства stavljal predlog, naj liste ustavimo. S predlogom nisem prodril. Razlogi za nadaljevanje so bili naslednji: 1. ozir na uslužbenca, 2. bojazen, da bodo Italijani podjetje zasegli, 3. bojazen, da bodo Italijani izdajali svoj list, 4. ozir na abonente in na javno mnenje, 5. skrb za ljudstvo, ki bi bilo brez dvoma še bolj zmešano, če ne bi bilo naših listov, in bi teže okupacije še huje občutilo. — O teh razlogih se da danes seveda različno soditi. Pomniti pa je, da so bili komunisti aprila 1. 1941 za Italijane in še bolj za Nemce. Njih zadržanje se je spremenilo šele po 22. juniju. Odločili smo se torej, da liste izdajamo. Italijani so bili prve tedne vljudni, kmalu pa so začeli kazati svojo barvo. Takoj so nas označili kot anglofile. Sestavili so seznam anglofilov, ki naj

bi jih likvidirali ob svojem času. Na tem seznamu sem bil tudi jaz. To je povzročilo, da sem se moral od časa do časa ponoči skrivati; hujših posledic pa ni bilo, ker so Italijani prej odšli, kot so nameravali.

Po 22. juniju so komunisti začeli z atentati in so razglasili kulturno abstinenco. Vsako kulturno delovanje naj bi prenehalo, ostalo naj bi le njihovo. Ta manever se jim ni posrečil. Tu datira prvi očitke o kolaboraciji. Naši listi leto dni po italijanski okupaciji niso pisali ničesar o dogodkih, ki so se vršili doma. Pozno v jeseni so komunisti, pod okriljem Osvobodilne fronte že izvrševali atentate, požigali vasi po deželi, a listi so to komaj registrirali. V začetku poletja l. 1942 so šli neki politiki k škofu, da naj posreduje, naj listi začno pisati proti Osvobodilni fronti. Škof me je poklical in mi sporočil, da je želja vodstva SLS in želja ljudstva, naj časopisje stopi v aktivni boj s komunizmom tako, da podpre vaše straže. Rekel mi je, da se ljudje čudijo, da listi tako pišejo, kot bi ne izhajali v Ljubljani. Žrtve padajo, borba je v deželi, listi pa pišejo tako, kot bi bil najlepši red. Ugovarjal sem škofu, češ da se je listom v borbo težko spustiti, ker bodo uredniki izpostavljeni smrtni nevarnosti; v to pa jih lastništvo ne more siliti. Poleg tega pa vemo, kje se bomo ustavili, če se udeležimo borbe. Rekel sem, da bom sporočil vse, kar mi je povedal, urednikom in njim prepustil odločitev. To sem storil in uredniki so se po posvetovanju odločili, da to željo sprejmejo. Tako so junija meseca l. 1942 listi začeli obširno opisovati komunistična grozodejstva. **Da je namreč OF komunistična, da imajo v njej absolutno vodstvo komunisti, da je ostalo v njej le njih priprega, to je pri nas kmalu spoznal vsak, kdor ni bil popolnoma slep.** OF je tirala naš narod v naročje italijanskih in celo nemških okupatorjev. **Grozodejstva OF so bila tolika, da so pred njimi grozodejstva Italijanov in Nemcev, čeprav so bila ogromna, izginjala takorekoč v nič.**

Z osnovno linijo, ki so jo zavzeli naši listi proti partizanstvu, so bili doma zadovoljni vsi, razen odkritih in prikritih pripadnikov OF in nekaj godrnjačev, ki jim nikoli nobena linija ni všeč. Uredništva so dobila nešteto pohval in izpodbud. Naklada listov je silno rastla. Samo v Ljubljani in okoliških vaseh smo prodali dnevno po 25.000 „Slovenca“, „Slovenskega doma“ pa 30.000; naklada listov je bila čez 50.000. Zadnje številke „Slovenca“ (4. maja) smo natisnili 68.000 in je bila v dveh urah razprodana. Pohvala ulice je urednike vnemala, da so postajali vedno bolj ponosni, pa tudi neodvisni in drzni. To je veljalo zlasti za urednika „Slovenskega doma“.

Včasih so prihajale pritožbe, da ni resnica, kar listi pišejo o partizanskih grozodejstvih. Vsak tak primer sem dal preiskati. Izkazalo se je, da so uredniki postopali zelo resno; parkrat je kak dopisnik preveč osebno videl, vendar trditve nikoli niso bile neutemeljene, marveč kvečjemu le pretirane. Ljudje, ki so prihajali z dežele, so trdili, da je dejanski stan še dosti hujši, kot pa ga listi popisujejo.

Italijani in Nemci so postajali vedno bolj nesramni. Hoteli so, da pišemo za novi red in proti zaveznikom. Obetali so in grozili. Reči moram, da so se uredniki dobro držali. Sam od sebe ni noben urednik zapisal kaj

takega. Kar je bilo takega v listih, so nam uradno poslali v objavo iz italijanskega, nemškega in žal tudi iz Rupnikovega urada. Veliko hudih izpadov smo izpustili ali vsaj omilili, zato pa smo stali vedno z eno nogo v ječi.

„Slovenec“ se je vedno dobro držal. „Slovenski dom“ pa radi Javornikove (glavni urednik) ambicioznosti včasih nekoliko slabše. Da bi bil kak naš urednik v direktnih stikih z Gestapo, tega ne verjamem.

Naše založništvo se je sijajno razvijalo. Toliko literature nismo prej celo desetletje izdali. Ustvarili smo poceni knjigo (Slovenčeva knjižnica nad 100 zvezkov, Svetovna knjižnica). Izdali smo mnogo znanstvenih knjig (10 zvezkov Ušeničnikovih izbranih spisov, razne teološke knjige, omenim raj tudi moj prevod Codicis iuris canonici, ki je bil za založnika trd oreh, ki pa je bil rentabilen; še sedaj ga partizani za visok denar prodajajo, čeprav sta avtor in založnica obsojena kot veleizdajalca).

To naše delo seveda ni bilo partizanom všeč. Zato so nas obtožili sodelovanja z okupatorji. Glavni njihov namen je bil polastiti se pod to krinko naših podjetij. Okupatorju so nas komunisti neprenehoma denuncirali, da smo anglofilji. Tako so na primer trdili, da dobivamo denar iz Anglije in Amerike. Imeli smo sitnosti, da smo se oprali tega očitka. Ko sem dal na razpolago vse naše gospodarske knjige, so oblasti izjavile, da nimajo osnovanega povoda sumiti, da prejemamo denar iz tujine. Le zato, ker so se Nemci pri nas vendarle plašili škandala, smo ostali pri nas večinoma še doma in nas niso vseh poslali v Dachau. Iz Sodjevega zasliševanja (glavni upravnik listov) mi je znano, da so ga neprestano vrtili o tem, kako je z mojim anglofilstvom.

Pri nas so bile trojne karte. Eni so igrali na ruske, par ljudi na nemške, večina na zavezniške. Trenutno so dobili prvi. To je vsa naša tragika, naše „veleizdajstvo“, naš kolaboracionizem in tako dalje. Če bi se bila ruska fronta ustavila ob Donavi, bi bilo vse drugače.

Ko danes trezno gledam nazaj, moram reči: V glavnem smo delali prav, nismo mogli drugače. V podrobnostih so morda naši napravili napake. Vsi pa smo bili preveč naivni. Velika nesreča je bila tudi ta, da SLS doma ni imela človeka, ki bi imel avtoriteto. Sicer pa bi bil tak človek kmalu spravljen z dnevnega reda. Komunisti bi ga bili ubili ali pa denuncirali okupatorju.

Naša borba proti komunizmu ni bila brez uspeha. Prav zaradi nje mnogo naših ljudi ni nasedlo komunističnim vabam. Komunisti bi bili vse boljše želi, če ne bi bilo te borbe. Doma smo zmagali nad komunizmom. S pomočjo od zunaj pa so nas partizani strli.

Naša borba proti komunizmu je bila idejna in z orožjem. Jaz govorim le o prvi; z drugo nisem imel nobenega opravka. Močno sem tudi dvomil, če je bila primerna. Pač pa jo je bilo lahko razumeti. Če bi bilo ostalo le pri zaščiti, bi bilo vse v redu. Italijani in Nemci so naše vojake zlorabljali. Vojska je pač vojska. Zaradi povezanosti z vojaško akcijo je tudi idejna trpela.²

Kako je danes v domovini? Hudo! Dobri mnogo trpe. Zoper režim so, pa se mu morajo vdajati. Komunisti bodo zavladali na vsem polju in bodo svoje nasprotnike likvidirali. Načinov likvidacije pa je več... Ta bo ubit, drugi bo izginil, tretji bo shiral, četrti bo napravil „samomor“. Čez toliko in toliko časa bodo odstranjeni vsi. Mladino bodo pokvarili in sfnatizirali.³ To je slika naših razmer. Župnik Finžgar, velik krivec našega razkola, je prišel do spoznanja, da gre vse na levo, pa ne najde izhoda iz mreže. Tudi ta primer je simptomatičen za naše razmere in naše ljudi.

Kompromis je po našem trdnem prepričanju nemogoč. **Komunisti ne bodo popustili niti za las.** Vrnitev pomembnejših beguncev pomeni likvidacijo teh. Komunisti jih bodo uničili vse, pa naj obljublajo zaveznikom karkoli. **Kompromis in nasilna vrnitev v domovino na podlagi kompromisa pomeni za nas gotovo smrt.**

Dolgo je to moje pisanje, gospod ravnatelj. Oprostite, da Vas toliko mučim. Človek se zagovori, ko poroča o naši tragiki. Bog more obrniti vse na dobro, toda človeško gledani, je naš položaj skrajno žalosten.⁴

Fraglia (p. Bresseo) presso Padova

Alojzij Odar

¹ Izpuščamo, ker opisuje gospodarske razmere ljubljanskega semenišča v Pragi in to za javnost ni zanimivo.

² Prelat Odar je bil med voditelji idejne borbe. Kot duhovnik, razumljivo, v vojaško ni posegal. Na moralna vprašanja, ki so se v zvezi s protirevolucijo javljala, je rad odgovarjal. Iz tega odstavka govori pesimizem, saj je malokdo toliko izgubil kot on, ne materialnih stvari, ampak vsega drugega, obenem pa je v odstavku videti, da išče ideolog, profesor, ne pa praktičen človek. Človek se sprašuje, kako bi bila možna obramba brez nspadov? Da je bilo hudo, ker je okupator našo najčistejšo borbo zlorabil, to je res. A da bi zato mogla biti borba drugačna, si je težko predstavljati.

³ Pisec omenja tragiko neke družine, zato izpuščamo.

⁴ Prošnje za ekonomsko pomoč niso zanimive za javnost.

OB PETI OBLETNICI SMRTI NAŠEGA
SKOFA DR. GREGORIJA ROZMANA
MOLIMO
ZA LEPŠO BODOČNOST NAŠEGA NARODA

AVTENTIČEN MSGR. ŠKERBČEV ZAPIS

JANEZ GRUM

V prvi polovici lanskega junija — torej preden je kriza v Zvezi in okoli Vestnika udarila na dan in štiri mesece pred msgr. Škerbčevo smrtjo — sem poslal uredniku P. Rantu članek „Zgodovinsko gradivo k našim zadnjim dnevom v Ljubljani 1945“, kot je natisnjen v Vestniku št. 10-12, 1963, na str. 278 do 280. Članek vsebuje moj uvod, msgr. Škerbčev zapis in na koncu moje pripombe, ki pa niso pripombe k zapisu, pač pa podatki k Škerbčevemu delu in življenju. Na izrecno msgr. Škerbčevo željo sem njegov zapis prepisal in odposlal kot njegov govor na občnem zboru Zveze v soboto, 2. julija 1960, v Clevelandu. Ta želja je sedaj razvidna tudi iz njegovega pisma P. Rantu z dne 19. julija 1963, priobčenem v Vestniku št. 6, 1964, p. 103, 104: „Sporočil sem mu (sc. J. Grumu), da to lahko priobči kot poročilo, kaj sem govoril na dotičnem občnem zboru.“ (K tej Škerbčevi želji se povrnem kasneje.)

Pripomnim naj tu, da sem pri stavku „Ta (sc. msgr. Škerbec) je pozneje prebral ves zapis“ imel pred očmi, da je bil dekan prebral svoj lastni zapis, potem ko ga je končal, dasi sem se pri tem zavedal, da bo bralec mislil, da je zapis v tej obliki moj.

Da grem takoj v bistvo zadeve, naj povem in pribijem: drugi del zgoraj imenovanega članka, začenši z besedami „Bilo je v aprilu 1945...“ pa vključno do kratkega stavka „Tako je bilo vse zaman. Razšli smo se“ je pokojni msgr. Škerbec zapisal sam v pismu z dne 26. febr. 1963.

Ker je po mojem prepričanju Škerbčev zapis važen zgodovinski podatek, bom v naslednjih odstavkih nanizal in navedel vse, kar služi v potrditev in dokaz, da je msgr. Škerbec podatek zapisal res sam. (Moje dokazovanje je namenjeno vsem govornikom in piscem, ki obravnavajo preteklost pa iz njih govorov in spisov dihata želja in volja po kritičnosti; dalje je namenjeno vsem slovenskim ljudem, šolanim ali nešolanim, ki imajo zdrav čut pa lastnost, z isto vago in z istimi merili tehtati sebi in drugim. Ker teh lastnosti v dveh dr. Kociprovih člankih — kljub uporabnim podatkom v njih — ni opaziti, zato se ne bom trudil, da bi s temle sestavkom prepričal njega o avtentičnosti Škerbčevega zapisa. Tudi se ne trudim prepričati take, ki so mnenja, da moramo gledati na pokojnega generala Rupnika po kralj-matjaževsko: „Bil je to star mož z brado in bil je silen general.“

Vse dogodke in zadeve, ki so v zvezi z msgr. Škerbčevim govorom na že imenovanem občnem zboru in z njegovim laškim zapisom, bom, v kolikor se da, obravnaval po časovnem redu. Začenjam s tem, da na-

vezujem na poročilo o imenovanem občnem zboru, kot je v Vestniku števil. 12, 1960.

Na str. 284 je rečeno: „Razgovori ob poročilih so bili živahni, na več mestih skoraj vroči in ostri. Omenjava tele zadeve: poročilo novega urednika Vestnika P. Ranta; dr. Bajlečev članek; poročilo tisk. referenta S. Pleška; zahtevo J. Žaklja, da se prebere pismo Vestnikovega konzorcija.“

Glede vroče debate ob Bajlečevem članku „Resnica uči“ (glej Vestnik št. 5, 1960, pp. 79 do 84) so v poročilu trije kratki odstavki. Zaradi osvežitve spomina navajam tu prvi in tretji odstavek:

„Živahen in skoro vroč razgovor je nastal zaradi dr. Bajlečevega članka „Resnica uči“, češ da ga je dr. Bajlec napisal kot politik, zato da pere svoje delo in nedelo, da opravičuje predstavnike svoje politične organizacije, da bi članek ne smel iziti v Vestniku, zlasti ker je v njem napad na Zvezo samo, katere glasilo je Vestnik. To mnenje so izrazili Fr. Grum, tisk. poročevalec Pleško, ing. Povše. G. Lukež st. je bil mnenja, da je v članku kamen spodtike tisti stavek, ki omenja Edija Gobca, zlasti pa besede, da je med nami še več takih Gobecev.“

„Msgr. Škerbec je v tem razgovoru pripomnil, da pri branju dr. Bajlečevega članka ni občutil kake posebne osti proti Zvezi, da je dr. Bajlec prav storil, da je napisal nekaj svojih spominov in pogledov na tiste zadnje dni doma, čeprav je to storil v precej zgoščeni obliki in zato najbrž ni mogel povedati tako, kot je verjetno hotel. Nato je g. dekan povedal svoje doživljaje zadnjih dni v Ljubljani: kako je potekel razgovor z gen. Rupnikom na škofiji in kako razgovor pri gen. Roesenerju. Za večino delegatov in navzočih članov je bilo dekanovo pripovedovanje pravo razodetje, ki je blagodejno vplivalo na občni zbor.“

Dodajam na tem mestu: ko sem bil pred kratkim v Clevelandu, so mi trije možakarji rekli takole glede na Škerbčev govor pred štiri leti: Vsi odborniki glavnega odbora, ki so bili proti temu, da je Rant priobčil Bajlečev članek, so bili po Škerbčevem govoru čisto „paf“. Spomnili so me, da je ing. Povše na Škerbčev govor dejal: „Gospod dekan, mi vsega tega nismo vedeli,“ na kar je msgr. Škerbec pripomnil: „Seveda niste vedeli, ker niste bili zraven.“

Kot takratni delegat Društva protikom. borcev v Buenos Airesu sem si med občnim zborom zapisoval vse važnejše zadeve, tako tudi glavne misli Škerbčevega govora. Po končanem občnem zboru sem zaradi točnosti vprašal še nekatere druge, katere besede je msgr. Škerbec rabil.

Drugi dan, v nedeljo popoldne, je bil Škerbec službujoči duhovnik v župnišču Sv. Vida. Ko sem prišel na obisk, je takoj dejal, da ima dovolj časa za razgovor, ker da mora biti to nedeljo doma. Ko je razgovor nanesel na občni zbor prejšnjega dne, sem ga še enkrat vprašal po nekaterih zadevah. Izrecno mi je dekan dejal sam od sebe, da je v

vročo debato posegel zato, ker je opazil, da večini navzočih niso znani nekateri važni dogodki zadnjih dni v Ljubljani: snidenje gen. Rupnika z Narodnim odborom pri škofu Rožmanu in par dni na to pri Roesenerju.

Ko sem v naslednjih dneh začel pripravljati poročilo o občnem zboru (v objavljeni obliki sem ga dokončal šele nekaj tednov kasneje in ga poslal v pregled in dopolnilo dr. S. Preglju), sem hotel omeniti v njem tudi točno vsebino Škerbčevega govora, kar je pravzaprav bila moja dolžnost, ki sem jo kot delegat bil sprejel. A takoj sem se premislil in sklenil, da prosim msgr. Škerbca, da svoj govor in navedbe zapiše sam in nato priobči v Vestniku ali kje drugje. V dokaz za to svojo odločitev navajam odstavek iz pisma, ki sem ga pisal pokojnemu dekanu dobra dva tedna kasneje (dne 16. septembra 1960):

Po občnem zboru sem parkrat premišljeval Vaše pojasnilo glede NO in Vaš obisk pri Roesenerju pa razgovor z Rupnikom na škofiji. Za večino delegatov je bilo Vaše poročilo pravo razodetje. Verjemite, da Vam bodo mnogi hvaležni, če boste vse tiste dogodke popisali in jih priobčili ali v Vestniku ali pa v Sloveniji (sc. v prilogi Amer. Domovine)... Obenem pa popišite Vašo pot v Zagreb in kar ste tam doli doživeli. Ne vzemite tegale odstavka, prosim, za kako priganjanje. Zapisal sem ga z iskreno željo, da bi Vaše poročilo o Vaših dogodkih videl čimprej kje zapisano. Moja želja bazira na veliki zgodovinski vrednosti Vašega poročila...“ (Tedad v sept. 1960 nisem mogel prav nič vedeti, da bo Vestnik v l. 1962 prinašal dr. Bajlečevo „Gradivo za Vetrinj“.)

Na to prošnjo mi pokojni dekan ni odgovoril ne pozitivno in ne negativno.

V spominu imam, da sem leta 1961 in 1962 dekana ponovno prosil, da zapiše. Najbrže prosil v krajših pismih, pri katerih navadno ne delam kopij. Zato iz teh dveh let ne morem citirati nič. Sem pa v teh letih dekana tudi ustno prosil za zapis, ko sem bil na obisku v Clevelandu. Je odgovoril, da morda bo. Kdaj točno mi je omenil, da ga je za zapis bil prosil tudi France Grum, ne morem reči, a da mi je to omenil, se spomnim zato, ker je pristavil: Če bom kaj zapisal, bom poslal vam. (Razumel sem, da iz nekake hvaležnosti za mojo daljšo oceno, pravzaprav za misli in pripombe k njegovem „Pregledu katol. gibanja II. del“.)

Lanskega februarja sem ponovno poizkusil, da dekana pripravim do tega, da svoj govor na občnem zboru Zveze 1960 zapiše. V pismu od 23. februarja 1963, kjer smo mu voščili za god (kar je prejel naslednji dan — sv. Matija), sem najprej navezal na njegov „Pregled“ z naslednjim odstavkom:

„Ni dolgo tega, kar sem iskal nek podatek iz Vašega Katol. gibanja, tisto Šušteršičevo izjavo na shodu skupnih delegacij v Budimpešti. Na str. 164 v I. delu. Ali je letnica 1908 prava? Mar ni bilo to l. 1910 ali 1912? Seveda sem listal in prebiral tudi na drugih straneh. Ponovno sem videl: res veliko dragocene gradiva je v knjigi. Kolika škoda bi bila, če ga ne bi bili

objavili! Dvomim, da bo v kaki drugi knjigi močnejše ohranjen občut tiste dobe kot je v Vaši.“

Nato sem nadaljeval z odstavki:

„Ali ste utegnili prebrati Bajlečevo „Gradivo za Vetrinj“, ki ga je končal v januarski številki Vestnika? Da je Bajlec to napisal, je bila toliko potreba, kot je bila potreba, da ste Vi zapisali svoje spomine...“ (Sedanja pripomba: V dec. štev. 1962 je predzadnji obrok dr. Bajlečevega „Gradiva“. Zadnji obrok pa doslej ni bil objavljen.)

„Oprostite, da se spet... obračam na Vas z isto prošnjo kot že lani ali predlanskim. Zelo rad bi imel iz Vaše roke popis tistega snidenja z Rupnikom na škofiji pa popis tistega, kar sta vidva z dr. Basajem doživela pri Roesenerju, kamor je nato prišel Rupnik... kar ste nam povedali na občnem zboru Zeze 1960: ...da je bil škofijski dvorec edino primeren kot nek nevtralni prostor, da ga je, Rupnika namreč, formalno povabil škof Rožman...da je Rožman Rupniku predstavil člane NO in da je škof sam napravil uvod in razložil, za kaj gre... Da je Rupnik v odgovoru nakazal, da bo premislil... da ni bil čisto odklonilen. Nato pa se je v kotu razgovoril malo s Kociprom, nakar je postal bolj odklonilen, da ni potrebe... Dobro se spomnim, da ste nam povedali, citirali Rupnikove besede takole: Ne poznam nobenega NO, ich werde mit diesen jüngeren Leuten meinen eigenen National — Ausschuss schaffen, machen... Zelo rad bi imel dobesedno Rupnikovo izjavo.“

„Da si želim tega popisa predvsem iz Vaše roke, je razlog predvsem ta, ker Vi niste bili član NO, ker niste bili politik, ampak Vas je povabil šmajd kot človeka velikih izkušenj in čuta za politična dogajanja. Potem pa: Vi ste sami veliko pisali, zato ste in boste zgodovinarjem znan. Iz tega razloga bo Vaš spis mlačnejši, ker znate postaviti vedno v okvir... Ali je škof Rožman kaj zapisal o tem sestanku na škofiji?“

„Gospod dekan, če ste kdaj toliko razpoloženi, mi vrzite, prosim, te-le reči na papir. Bom cenil popis, kot cenim drugo Vaše zgodovinsko pisanje. Ne prosim za Ranta, prosim zase. Vendar pa, da Vas ne bi nadlegoval s pisanjem: če ste morda to že za Ranta napisali, bom morda... po tej poti prišel od tega...“

Na to pismo je msgr. Škerbec odgovoril s pismom od 26. februarja 1963, torej čez dva dni. Na moje vprašanje glede letnice 1908 odgovarja takole:

„Jaz se ne morem spomniti, kje sem dobil ali kako sem prišel do one letnice 1908 — za šušteršičevo izjavo v skupnih delegacijah v Budimpešti; da je podal ono izjavo, to vem, ker je o tem pisal 'Slovenec', kdaj pa je to bilo, se sedaj ne morem spomniti. To je sedaj mogoče ugotoviti le na podlagi pisanja 'Slovenca'. Možno je, da sem se v letnici zmotil, ko sem to napisal.“

V naslednjem ostavku preide na Bajlečevo „Gradivo za Vetrinj“: „Bajlečeve članke sem z užtkom prebral. Vendar se je našel vsaj eden iz NO, da je zadevo vsaj nekoliko objasnili... NO bi bil moral takoj, ko smo prišli v emigracijo, oskrbeti, da bi se izdala knjiga, ki bi pojasnila njegovo stališče in delovanje in obrazložila upravičenost naše borbe...“

„Nekaterih stvari Bajlec ne pozna in v tem je spis pomanjkljiv.“

„To vse bi bil moral napisati dr. Basaj.“

„Jaz se ne morem več spomniti datumov. Bilo je v aprilu 1945, ko sem srečal na ulici dr. Šmajda...“ (sledí poročilo kot je z malimi, nebitvenimi spremembami priobčeno v Vestniku, št. 10, 11, 12, l. 1963, pp. 278 do 280).

Pripomniti moram tole: med prvim in drugim odstavkom sem iz njegovega zapisa izpustil tale kratki odstavek: „Drugó jutro sem gledal skoz okno, če patrolirajo domobranci po cesti, a je bilo vse mirno. Puč se ni izvedel. Zakaj ne, tega ne vem.“

Naslednji njegov odstavek pa se točno začenja takole: „Ker se torej puč ni mogel izvesti .. najbrž zaradi tega ne, ker domobranci niso sledili N. O. ali se N. O. ni upal dobiti sodelovanja domobrantskih oficirjev. Ne spominjam se torej, zakaj se puč ni izvedel. Nato se je na seji N. O. pojavil predlog...“ (itd.). Malo spremembo pravzaprav zamenjavo besed sem napravil na začetku, kar je razvidno zgoraj. Njegov izraz „osebnost“ sem spremenil v „osebo“ in dva, tri stavke sem stilistično popravil. Tile so „grehi“, ki sem jih zagrešil zaradi njegove izrecne želje, torej na podlagi njegovega pooblastila, da naj poročilo objavim kot govor na občnem zboru Zveze l. 1960. Zavedam se pa, da bi po msgr. Škerbčevi smrti ne smel njegovega poročila spreminjati prav nič.

Msgr. Škerbčevo poročilo sem odrezal za odstavkom: „Tako je bilo vse zaman. Razšli smo se.“, ker se tu dejansko konča pripovedovanje, kako je bilo pri Roesenerju.

Dasi nerad — saj po dekanovi smrti ni minilo niti leto — pričujem, kar pravi pokojni monsignor v naslednjih odstavkih pisma:

„Jedro vsega vprašanja vrnitve slov. narodne vojske Titu je v tem, ker smo prišli k zaveznikom skupaj z Nemci. Tako so dobili Angleži vtis, da smo vsi kolaboracionisti in (da) ne drži argumentacija NO, da je to slovenska narodna vojska, ki ni sodelovala z Nemci.“ (Moja pripomba: v odstavku je zelo značilen prehod iz preteklega v sedanji čas!) ...

„Tako poročam glede tega na kratko...“

„Vse to bi moral napisati dr. Basaj, kako je skušal NO domobrance rešiti zveze z Nemci.“

„Hvala Bogu, da je vsaj Bajlec nekaj napisal, a ne vsega!“

„Kar so delali 'mladini' ob času prve svetovne vojne proti dr. Šušteršiču, to so delali 'mladi' proti NO — skakali v hrbet, da se ni mogla ustvariti enotna narodna akcija politike, ki bi se bila rešila oklepa z Nemci.“

„Moram končati, ker sicer bom preveč napel živce.“

Tako je zapisal pokojni msgr. Škerbec.

Na to pismo dalj časa nisem odgovoril, dasi bi se moral dekanu takoj zahvaliti za dolgo iskani zapis. Za Veliko noč sem mu samo voščil. Na to voščilo je odgovoril s pismom 12. aprila. Pravi:

„Danes sem prejel Vaše čestitke za veliko noč — pa sem se odločil, da Vam pišem, dasi sem pisal le par velikonočnih voščil.“

„Upam, da ste prejeli moje pismo, kjer sem Vam na kratko sporočil, kar ste želeli. Te dni sem prejel od Franceta Gruma prošnjo, naj bi nekaj napisal — pa sem odklonil, me preveč stane vsak duševni napor.“

Sele 14. maja sem msgr. potrdil prejem njegovega poročila:

„Samo zaposlenost je vzrok, da se doslej nisem zahvalil z malo večjim pismom (upira se mi, odpraviti Vas samo z nekaj stavki), ker ste ustregli moji prošnji za popis tistih prizorov z generalom Rupnikom na škofiji, nato pri Rupniku samem pa pri Roesenerju.“

„Izredno dragocen je Vaš popis, obenem pa krepko in potrebno dopolnilo dr. Bajlecu. Po pravici povem sedaj, da sem nič kolikokrat mislil na ta zapis, potem ko ste ustno povedali o teh dogodkih zbranim na obč. zboru Zveze l. 1960... (Večkrat me je navdajala skrb: daj Bog, da ne bomo ostali brez tega tako dragocenega zapisa.) Ker sem Vam izrecno dejal, da ne prosim za v Vestnik, ampak zgolj zato, da bo stvar zapisana, zato se bom tega držal... Seveda bi bil jaz vesel, vsaj dvakrat bolj pa gotovo Pavle Rant, če bi Vestnik priobčil Vaš zapis kot dopolnilo Bajlecu. A brez Vašega dovoljenja v tej smeri ne bom napravil nobene poteze in se bom strogo držal tega, da nisem prosil za Vestnik. Če pa bi Vi sami drugače odločili, bom seveda le vesel. A nočem delati niti najmanjšega pritiska, le omenjam Vam.“

Ker je v svojem poročilu dekan omenil, da Bajlec ni zapisal vsega, sem ga v naslednjem odstavku istega pisma prosil, da naj bi še enkrat prebral Bajleca in da naj bi zapisal dodatke ter mi jih poslal.

Na to pismo je dekan odgovoril 24. maja:

„Glede objave v Vestniku bi nerad videl, da bi napravil vtis, da se spuščam v to debato. Vi lahko na podlagi mojega zapisnika (hotel je reči: zapisa, J. G.) priobčite v Vestniku, kot da sem tako govoril na občnem zboru Zveze. Pa bo vse v redu: Vestnik bo imel napisano, za mene pa ne bodo mogli reči, da sem se sedaj vtaknil v to debato. Torej Vi s svojim podpisom nekako takole zapišite: 'L. 1960 se je pri debati oglasil msgr. Škerbec in je podal sledeče pojasnilo: nato pa priobčite, kakor sem napisal.“

Tretji odstavek v tem njegovem pismu je takle:

„Meni se je zdela izjava — državnopravno — 3. maja posrečena, da bomo odnesli v emigracijo jasen političen cilj in da bomo lahko pred zavezniki veljali kot zvesti državljani in zvesti zavezniki.“

Peti odstavek se glasi: „Moj zapis naj prebere dr. Basaj in morda kaj dopolni.“

V naslednjem odstavku pa je zapisal: „Narodni odbor je dolžan sam sebi, da se brani... (pike so njegove, J. G.) Priznati generalu Kupniku zasluge, ki si jih je stekel, da je reševal, kar se je dalo rešiti, toda žal Rupnik na koncu ni imel te moralne moči, da bi bil prepustil vodstvo N. O. Če bi bil on ostal v Avstriji, bi ga mi bili skrivali in rešili kakor smo Vuleta. V Italiji pa ne vem, kaj so delali.“

28. maja sem msgr. Škerbcu takole odgovoril:

„Hvala lepa za Vaše pismo z (dne) 24. maja. Je kratko, a bogato pretehtanih pogledov na naše zadnje mesece v Ljubljani. Hvala tudi za dovoljenje, da smem... poslati Vestniku kot Vaše pripovedovanje na občnem zboru pred tremi leti...“

Ker sem medtem prejel od dr. Basaja dve strani odgovora na mojo prošnjo, sem ta odgovor poslal msgr. Škerbcu na vpogled. (Naj mi dr. Basaj odpusti ta „greh“, saj v pismu ni prav nič zasebnega.) V pismu od 31. maja pravi nato dekan: „Moram takoj vrniti pismo dr. Basaja, ker sicer se mi lahko izgubi v kupu pisem in papirja na mizi.“ Nato sledi lepa zbirka klenih misli in opazovanj, ki pa niso v neposredni zvezi z njegovim govorom na občnem zboru Zveze 1960 in ne z njegovim lanskim zapisom. Končuje pa to svoje pismo z odstavkom: „Res, treba je dosti moliti za naš ubogi slovenski narod!“

Prepričan sem bil, da se bo najino dopisovanje in izmenjavanje misli nadaljevalo po končani vročini, a namesto tega sem ga 6. sept. obiskal v bolnišnici v Clevelandu, v kateri je umrl 17. okt. 1963.

V ponedeljek, 21. oktobra, smo se ob enih popoldne zbrali na pogrebščini, ki jo je pripravil dekanov nečak Turk (clevelandski obč. odbornik). Tam sem slišal pripovedovati bivšega ban. svetnika L. Zorenča, da je pokojnega monsignora vsak teden večkrat obiskal in da je bil pri njem dobro uro pred smrtjo. Kot značilnost je Zorenč omenil, kako zelo je bil dekan ves čas bolezni v bolnišnici jasen, logičen in priseben v svojem govorjenju; da so ga nekateri pojavi in problemi med nami zelo skrbeli. Isto sem opazil tudi sam pri omenjenem obisku. Skoraj takoj se je dotaknil problemov med nami, zlasti v Clevelandu in Torontu. Bilo pa je vidno, da je bilo govorenje zanj duševen napor. Dekanovo prisebnost in svežost mi je omenil na hodniku bolnišnice tudi dr. Benedik, ki je tedaj prišel na obisk.

Značilen za msgr. Škerbčevo svežost je bil razgovor med njim in dr. Adlešičem, ko ga je ta obiskal v bolezni, kot je tudi povedal Zorenč.

Vse okoliščine, navedene v temle sestavku, pa vsi citati potrjujejo in dokazujejo, da ima poleg slovenski zgodovinar in vsak resen slovenski človek opraviti z avtentičnim msgr. Škerbčevim zapisom. Zavedam se pa, da je možen še en dokaz, namreč fotokopija Škerbčevega pisma z dne 26. febr. 1963. In to fotokopijo bi bilo mogoče primerjati z različni drugimi msgr. Škerbčevimi pismi, ki jih hranijo duhovniki in laiki v severni in južni Ameriki. A prepričan sem, da ta najbolj otipljiv dokaz ni niti potreben.

Članek sem sestavil zato, ker je po dr. Kociprovem članku nastala potreba, da dokažem avtentičnost msgr. Škerbčevega zapisa. Upam, da je ta avtentičnost dovolj dokazana v članku. S tem pa ni rečeno, da v msgr. Škerbčevem zapisu ni kak stavek, ki bi ne potreboval kritične primerjave.

NEKAJ UGOTOVITEV V ZVEZI Z MSGR. ŠKERBČEVIM GOVOROM IN ZAPISOM

1. Msgr. Škerbčevo poročilo sem prepisal in odposlal uredniku Vestnika lani 11. junija. Tedaj nisem jaz ne kdo drugi pričakoval, da bo čez dobre štiri mesece dekan že mrtev. Saj je še krepko hodil pokonci in je bil nasmejan kot vedno. In prepričan sem bil, da bo njegovo poročilo izšlo v avgustovem Vestniku. A ta je bil skupaj s septembrskim posvečen le Turjaku, kar je bilo prav. Nato pa je prišlo: kriza pri Vestniku... Torej nisem v zvezi z njegovim govorom in njegovim zapisom prav nič čakal na dekanovo smrt, kot nakazuje dr. Kociper.

2. Ko sem že zadnje dni letošnjega januarja prejel trojno številko Vestnika, ki jo je bil uredil še Pavle Rant, sem se vznevoljil nanj. Bilo je že poldrug mesec po dekanovi smrti, tedaj ko je nesel rokopis v tiskarno in bi bil zato moral v mojem sestavku upoštevati njegovo smrt. Po monsignorovi smrti je prenehala biti obvezna njegova izrecna želja, da naj bo njegov zapis priobčen kot govor na občnem zboru Zveze leta 1960.

3. Pokojni msgr. Škerbec ni bil član Narodnega odbora. Zato je bil tiste zadnje tri tedne v Ljubljani pri sejah in razgovorih NO le kot povabljeni gost. V večini primerov ga je povabil pokojni dr. Šmajd. Da Škerbec kot nekdanji „starin“ ni bil član SLS v dobi med obema vojskama, je bilo v Ljubljani in na Gorenjskem tako znano, da tega tu ni treba dokazovati. Zato je neresnična dr. Kociprova navedba, da je bil pokojni dekan „bivši narodni poslanec in pozneje viden član Narodnega odbora“ (Vestnik Borcev, leto 1, št. 3, p. 37). Isto je treba reči glede dekanove pomoči v Celovcu tiste dni po 8. maju: bil je ves čas v bližini dr. Basaja ter dr. Bajleca, dr. Jelenca in drugih. Uvidel je stisko in potrebo, zato je pomagal po svojem spoznanju in po svojih skušnjah.

4. Dr. Kociper pravi (Tabor 1964, št. 3-4, p. 49), da mu je žal, da nisem takoj po 2. juliju 1960 priobčil msgr. Škerbčevega govora, ker da bi bilo za zgodovino koristno, če bi on imel priliko razčistiti eno ali drugo reč s še živim msgr. Škerbcem. Čisto pravilna želja! A po mojem prepričanju le navidezna želja! Dr. Kociper sam omenja Škerbčeve „Spomine in Remniscence“, ki so izšli v Spittalu sredi l. 1948 in v katerih je zaglavje „Kindergarten“. V tem zaglavju je dolg odstavek, ki med drugim omenja Krennerjev obisk pri gen. Rupniku, nato pa prizor pri Roesenerju z navedbo Rupnikovih nemških besed. Te besede je pokojni msgr. Škerbec navedel kot očitavec, kot priča. Petnajst let časa je dr. Kociper imel (od teh 12 ali 13 let v Buenos Airesu, kjer ni obsojen na molk!), da bi vsaj te nemške besede razčistil z msgr. Škerbcem, a tega ni storil. Ni storil iz nekega svojskega prepričanja, češ da je pokojni dekan pisal svoje „Spomine“ v neki ihti. In da se zato sploh ne spleča ukvarjati se z njimi. Jalov izgovor! Dvakrat jalov zato, ker dr. Kociper sam smatra pokojnega Škerbca za „resnega in kritičnega človeka“.

5. Primerjava tistega odstavka v zaglavju „Kindergarten“ s tem, kar je povedal dekan 2. julija 1960, in s tem, kar je zapisal lani 26. febr., dokazuje, da je Škerbec v bistvu vedno enako govoril: enako navajal Krennerjev obisk pri Rupniku in enako prizor pri Roesenerju. Razlika pa je v tem, da je v govoru l. 1960 navajal le dejstva in prav tako jih navaja v svojem lanskem zapisu, medtem ko je v „Spominih in reminiscencah“ izrazil tudi svoje gledanje, svoje mnenje pa sodbo in obsodbo. In zapisal jo je kot neprizadet, nevtralen opazovalec, ki je v svojem življenju vedno imel razumevanje za mlajšo generacijo.

6. Dr. Kociper je vseh 15 let tudi mnenja, da je pok. dekan pisal spittalske „Spomine“ v času „zmede pojmov in značajev“. Tako zmedo smo res često srečavali v letih pred vojsko, še bolj pa med vojsko. Po Vetrinjski katastrofi in po zmagi komunizma doma pa je za večino ljudi nastopila razjasnitev in iztreznjenje. Vsaj glede pojmov. Glede značajev pa pri nekaterih žal ne. A tej „zmedi pojmov in značajev“ pokojni Škerbec ni nikoli podlegel. Njegov članek „Enoumne smernice“ glede krščanskih socialistov, njegov nastop v znani kranjski stavki in njegovo sodelovanje pri ideološkem tečaju v Kranju leta 1940 to jasno potrjujejo. Kdor je imel priliko opazovati Škerbca od blizu, ta ve, da pokojni dekan ni nikoli izgubil duhovnega ravnovesja; nikoli popustil v katoliškem ideološkem gledanju in delovanju; in nikoli spremenil svojega ideološkega in sociološko utemeljenega gledanja na narodna politične dogodke. Tudi l. 1947 in 1948 ne, ko je kot župni upravitelj male fare Nussdorf med Dölsachom in Lienzom v miru in zbranosti pisal „Spomine“. Kot človek in duhovnik je bil Škerbec v imenovanih lastnostih zgledno stalen in dosleden. Ravno to ga je napravljalo vidno osebnost med nami.

7. Dr. Kociper se nič ne dotakne msgr. Škerbčevih besed, ki jih je ta po svoji lastni navedbi spregovoril na škofiji in ki niso nečastne za gen. Rupnika. Če ima dr. Kociper zabeležene te besede vsaj približno tako, potem to niso izmišljene čenče. Če pa teh besed v svojem zapisniku nima, gre dekanovim besedam kljub temu polna vera, ker je bil zadosti resnicoljuben.

8. Dr. Kociper pravi, „da dne 29. aprila 1945 nista bila pri prezidentu ne msgr. Matija Škerbec, ne dr. Joža Basaj, ne skupaj, ne posamično!“ (Tabor 1964, št. 3, 4, p. 54) Čisto mogoče! Kot že rečeno, dopuščam možnost, da je v msgr. Škerbčevem zapisu kak stavek, ki je potreben kritične primerjave. Saj to velja za vsak zgodovinski vir! Toda, če je Škerbčeva navedba časa napačna, še ne sledi nujno, da se dogodek ni vršil kak drug čas ali pa da se sploh ni vršil. V potrdilo te teze navajam dr. Basaja:

„Pač pa sem bil pri gen. Rupniku skupaj z dekanom Škerbcem enkrat prej. In tedaj sva ga pregovarjala, da bi odstopil in s tem postavil okupatorja v težaven položaj... Tedaj se spomnim točno, da je enkrat od razgovora šel ven v svoje stanovanje, tak vtis sem imel. In tedaj je dal izjavo glede mlade ekipe, da se bo nje držal. Enako je tedaj izjavil, da je vojak in vojak ne odstopa, ampak vztraja na poziciji, ravno tedaj tembolj, čim težji je položaj.“ (V pismu z dne 17. jul. 1964.)

Dr. Basaj datuma ne navaja, najbrž se ga ne spomni. A kljub temu ni razloga, da bi dvomil v njegovo navedbo, ki v bistvu potrди msgr. Škerbčevu.

9. Dr. Kociper ima Rupnikove nemške besede, kot jih navaja pok. msgr. Škerbec, za golo fantazijo in izmišljotino. Po njegovem prepričanju je ta izmišljotina bila skonstruirana pozneje, za kar dr. Kociper navaja Rupnikov poskus, obdržati poveljstvo nad domobranci in razširiti obstoječi NO, ki naj bi mu predsedoval dr. Pitamic...

Rupnikove nemške besede je dekan Škerbec zapisal najprej spomladi leta 1948, nato jih ustno ponovil v pričo 50 ljudi v svojem govoru 2. jul. 1960, lani 26. febr. pa jih je zapisal ponovno. In zapisal ter povedal jih je kot priča, kot očividec. Se pa te besede vsebinsko skladajo tudi s tem, kar navaja dr. Bajlec v Vestniku 1962, št. 3, p. 61. Zato gre msgr. Škerbčevi navedbi Rupnikovih nemških besed polna vera. — Za mene pomenijo te Rupnikove besede pred Roesenerjem tole: 30. aprila še so bili gen. Rupnik in njegova okolica trdno odločeni ustanoviti svoj lastni NO. Po dr. Kociprovi navedbi pa naj bi čez dva dni — 2. maja — nastopila pri gen. Rupniku in pri dr. Kocipru sprememba: zamisel razširitve obstoječega Narodnega odbora...

Pripomba glede univ. prof. dr. Leonida Pitamica: Pet mesecev pred temi dogodki so se člani NO trudili, da bi pridobili dr. Pitamica za predsedstvo NO. Ko je odklonil prvič in drugič, so nato prosili vplivne ljudi — če se prav spomnim tudi škofa Rožmana in nekatere univ. profesorje — da bi pomagali pregovoriti ga. Vse to zato, ker je bil dr. Pitamic človek, ki ni bil politik, a je po svoji stroki bil vedno blizu politike in politikov; ki je znal angleško in bil strokovnjak v mednarodnem pravu; predvsem pa zato, ker je bil 10 let prej jugoslovanski poslanik ravno v Washingtonu, kjer je tudi dobil častni doktorat na tamošnji katoliški univerzi. Izjavo Narodnega odbora z dne 29. oktobra 1944 je Pitamic podpisal (navajam po spominu: na deželi sem večino podpisov pobral jaz, a v mestu so podpise pobirali drugi), a predsedstva NO kljub močnim prošnjam ni prevzel.

10. Ko so izšli spittalski „Spomini“, so bili mnogi mnenja, da je pok. Škerbec izkazal preveliko čast stražarski skupini, urednikom Slovenskega doma in Rupnikovi skupini s tem, da jim je dal mesto v svojih „Spominih“. Pokojni dekan je to mnenje sprejel. To je eden izmed razlogov, zakaj je ta poglavja izpustil v „Pregledu katol. gibanja II. del“.

P. S. Na str. 280 lanske trojne števe Vestnika je v mojih opombah k Škerbčevemu zapisu „lapsus calami“. V drugem odstavku sem hotel reči, da so ga „hrvaški domobranski oficirji“ precej začudeno gledali..., ker s temi in z dr. Mačkom je hotel dobiti stik. Pokojni dekan mi je vsaj dvakrat omenil, da je bilo pri tistem razgovoru več domobrantskih generalov in visokih oficirjev, med njimi pa tudi dva, trije ustaški.

V prvem odstavku omenjeno Škerbčevu poročilo o nemški peti koloni je šlo v Beograd.

NOVICE IZ SLOVENIJE

Izpisujemo iz ljubljanskega časopisa Naši razgledi in ljubljanske revije Sodobnost nekatere ugotovitve, ki nam nudijo delno sliko razmer doma:

IZ OČI V OČI — problem vzgoje mlade generacije

„Mladina bolj potrebuje svet vrednot, kot pa svet materialnih dobrin, ki jim pa ga mi s takšnim snobizmom ustvarjamo in ponujamo. Ves problem nevzgojenosti in delinkventnosti ter „besa“ sodobne mladine je torej v tem nesorazmerju med svetom vrednot ter svetom materialnih, tehničnih dobrin.

Postajati človek pomeni asimilirati kulturo in izpopolniti svojo naravo. Danes mnogo govorimo o tem procesu, a nič o načinih, kako to doseči. Zato gre ta naš trening pri mladini dostikrat proti njeni človeški naravi. Zato je mladina v spopadu z nami in s celotnim sistemom okrog sebe. Čuti se tepena in jezna ter si išče lastne ekspresije za svojo naravo. Demonstrativno ne ceni našega bogastva in naše civilizacije. Ne izkorišča možnosti, ki jih ima. Mladi zanemarjajo svojo asimilacijo kulturi, ki jim jo mi ustvarjamo.

Mogoče pa je družba, organizacija, neharmonična in zastavljena proti človeški naravi in je zato v njej tako težko rasti in se razvijati? In če je tako, potem problema mladine ne bodo rešile nobene boljše in uspešnejše tehnike socializacije, ampak je potrebno v družbi in kulturi nekaj spremeniti, da se bo družba srečavala s težnjami človeške narave in bo mogoče v njej uspešno rasti in se socializirati.

Razvoj in rast mladine potrebuje adekvatno objektivnost v okolju. Toda ne samo „psihološko okolje“ (razumevanje mladine, demokratični odnosi do nje, ponujanje svobode ipd.), temveč predvsem VREDNOSTNO OKOLJE. Ker pa ravno tega okolja sedanji mladini ne znamo dati in ustvarjati zaradi svoje velike zaposlenosti z absurdnostmi organiziranega sistema in tehničnim snobizmom, si mladina išče vrednote po svoje, in te v marsičem, kar nas skrbi. Nobena mladina v zgodovini še ni mogla rasti in se oblikovati brez vrednot in ob samih materialnih dobrinah. Če ji vrednote niso posredovali starejši, si je vrednote poiskala sama, kajti le vrednote so oblikujoča sila človeške narave. In zanimivo je, da je danes tako močno „pozitivno“ problematičen ravno ta del sodobne mladine, ki išče vrednote, medtem ko postaja oni drugi del sodobnih mladih ljudi, ki se konformira v okolju okoli sebe, navadno apatičen, pasiven, nerazpoložen, snobistično nastrojen, ciničen in notranje prazen, perfekcionistično stremuški, načelno ozek in ego-centričen.

Mladina ima danes ob absurdu organiziranih sistemov pravzaprav le

dve izbiri: se konformirati in pospeševati organiziran sistem, ki kviri in zavira njen razvoj, in tako postati ali ciničen priganjač drugih ali napadalni specialist ali boječ trdo delaven človek, ki drži pokonci sedanji sistem, ali pa postati ekscentrični kritikast in neodvisnež, ki si prizadeva spremeniti obkrožujoči sistem. Težko je namreč rasti v družbi, kjer se neki pomemben eksistenčni problem tretira kot „problem, ki ga ni“. Rešitve tega problema je samo v spremembi družbe in v vzgoji mlade generacije.

Kje so vzroki, da je v nekaterih naših mladih ljudeh, ki so vendar tudi pripadniki naše „zlate generacije“, katera nam je rasla in se oblikovala v družbeno-moralni klimi zadnjih dveh desetletij, tako težko najti tiste žlahtne vrednote etosa, življenja, duha in lepote, ki so in morajo biti nujno notranje bogastvo in last vsakega, tudi socialističnega človeka?

Če si gradimo tovarne, mostove, stolpnice, hotele, bare itd. po načelu: „naj stane, kolikor hoče, ker jih moramo imeti,“ koliko bolj in čim prej bi morali uresničevati po tem načelu vse, kar je v zvezi z vzgojo, z oblikovanjem in spreminjanjem naše mladine, če nam seveda pehanje za stvarmi že ni docela oslepele oči, srca in misli za naše otroke... (Franc Pediček, Naši razgledi XIII, 6)

KLINIČNI PRIMER

Dolenjski list je 27. 2. 1964 objavil pod naslovom „Nesramen odnos do delavk, mater nekdanjih aktivnih sodelavk NOV“ pismo uredništvu o razmerah v novomeškem podjetju Knjigotisk. (štiri delavke so podpisale pismo, v katerem opisujejo, kako sta Anica Novakovič in Ema Košir z vsako novo delavko počeli skrajno nesramne in nemoralne stvari. Op. uredništva.)

Gre za odnose med ljudmi, kakršni se lahko obdržijo edino v materialno in moralno zaostalem okolju. To slednje je morebiti najbolj žalostna plat tega dokumenta...

Najprej je protestiral del javnosti, zlasti menda prosvetni delavci, zoper „objavljanje takih nemoralnih reči, ki kvirijo mladino“... Glavni urednik Dolenjskega lista je moral v naslednji številki (5. 3.) objaviti uvodnik in pod naslovom „Velika zmota“ prepričevati svoje bralce: „Kdor skriva napake, jim s tem podaljšuje življenje“.

Značilno je vsekakor to, da se mora urednik lista, ki je načel problem, z vso odgovornostjo pred javnostjo posredno celo zagovarjati, čeprav je očitno dejstvo, da je do ukrepov prišlo šele po objavi v Dolenjskem listu.

Medtem se je afere lotil sodnik za prekrške. Ampak Lakner, Novakovičeva in Koširjeva so še naprej hodile na delo v Knjigotisk. In v naslednji številki Dolenjskega lista (12. 3.) sta napisali Anica Novakovič, predsednica delavskega sveta, in Ema Košir, predsednica upravnega odbora, „Odgovor iz Knjigotiska“, v katerem označita dogodek za „skupno razposajenost“ in „sprejemljivo šalo“ in grozita avtoricam članka s sodiščem...

V isti številki Dolenjskega lista: „Občinski sodnik za prekrške v Novem mestu je v zadevi obdolženih Laknerja Franca, Novakovič Anice

in Košir Eme, vseh iz podjetja Knjigotisk v Novem mestu, izdal odločbo o prekršku na temelju... Zakona o prekrških zoper javni red, s katero je obdolžene... spoznal za krive... in izrekel za storjene prekrške vsem trem obdolžencem zaporne kazni v trajanju 15 dni zopora. Odločba še ni pravomočna in se lahko obtoženci pritožijo zaradi nje na Okrajni senat za prekrške v Ljubljani.“

Ne bi posredovali našim bralcem te umazane afere, če nas ne bi hkrati z zaostalostjo prizadetih v Knjigotisku zbudla neučinkovitost tistih, ki bi zaradi svoje družbene funkcije morali poseči vmes, pa niso. Ni čudno, da sta dogodek označili za „sprejemljivo šalo“ prizadeti funkcionarki Knjigotiska. Čudno pa je, da se s „sprejemljivo šalo“ očitno strinjajo tisti, ki niso takoj suspendirali in odstranili z dela Franca Laknerja ter dosegli, da se umakne s položaja direktorja, ki niso dosegli takojšnjega suspenza in odstranitve z dela ter odložitve funkcij predsednice DS in UO za Novakovičev in Koširjevo.

„Sprejemljiva šala“ se bo namreč v tej ali oni obliki, pomnožena z nekaterimi maščevalnimi čustvi, nadaljevala, ko se bodo Lakner, Novakovičeva in Koširjeva po odsedenih 15 dneh vrnili v novomeški Knjigotisk.

Ne gre torej za besedno igro o „sprejemljivih ali nesprejemljivih šalah“ — gre za klinični primer, vendar ne zgolj za medicinsko patologijo, temveč tudi za družbeno patologijo zaostalosti in clochemerla! (Naši razgledi XIII, 6)

OB ŠOLSKI REFORMI

Znano je, da je bila pred leti stara matura ne sicer odpravljena, marveč temeljito reformirana. Toda že ob sklepu šolskega leta 1962/63 je celo republiški sekretariat za šolstvo spoznal, da je treba reformirano maturo ponovno reformirati, in zato so njegovi predstavniki ob koncu lanskega šolskega leta javno izjavili, da bodo mature ob koncu prihodnjega šolskega leta, t. j. v juniju 1964, potekale bistveno drugače. Pri tem je sekretariat za šolstvo pripravil že čisto konkretne predloge za novo obliko zaključnega izpita in je z njimi seznanil tudi profesorje in dijake. Tako se je letošnje šolsko leto pričelo v pričakovanju nove mature — le da ni še nihče vedel, kakšna bo ta nova matura v resnici... Nastalo je stanje popolne negotovosti in desorientiranosti, ki je seveda stanje neplodnosti. In šele zdaj, v decembru mesecu, tako rekoč ob sklepu prvega semestra, nas je sekretariat za šolstvo vse presenetil s sporočilom, da bo matura v juniju leta 1964 natančno takšna, kakršna je bila prejšnje leto. S tem je sicer negotovost ukinjena, vendar ni mogoče več popraviti škode, ki je nastala zaradi začetne negotovosti, problem sam pa sploh ni razrešen, marveč samo odložen. Nesmotnosti ki je že bila uradno ugotovljena, se zdaj uradno nadaljuje. Potek stvari ni niti smotrni niti ne razodeva primerne stopnje odgovornosti...

Danes je torej tako rekoč čisto uradno ugotovljeno, da reformirana matura ne ustreza, da reforma mature torej ni bila smotrna. Še več, vsi vemo, da ima daljnosežne škodljive posledice. Dolgo vrsto mladih generacij

smo izpostavili neustreznemu postopku in tako dovolj močno prizadeli njihovo intelektualno rast, kar vse se ne kaže že danes, marveč se bo kazalo še dolga leta. To škodo je pravzaprav težko izmeriti, ker je nekaj, kar traja in kar bo še trajalo in česar torej tudi ni mogoče kar naenkrat odstraniti in popraviti, pa čeprav bi se še tako trudili. Gre torej za škodo, ki ima splošno nacionalne razsežnosti in zgodovinsko težo...

Reforma je bila tedaj v določeni meri zmota in ta zmota očitno ni bila ne potrebna in ne nujna. Zaradi tega ni mogoče reči: kar je bilo včeraj dobro, je danes pač zaradi notranje dialektične logike razvoja postalo slabo. Ne, kar je slabo danes, je bilo slabo že včeraj — in tako nam ni dovoljeno, da bi klicali na pomoč dialektiko, ki pravi, da se stvari v razvoju pač spreminjajo v svoje lastno nasprotje, ne bi počeli nič drugega, ko da bi spreminjali dialektiko, v čisti sofizem in jo tako seveda docela razveljavili. Sprijazniti se je treba z dejstvi, s takšnimi, kakršna pač so. (—n —c v Sodobnosti XII, 2, str. 186—189)

RDEČI ZAPISKI

Iz knjige JESEN 1942, korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, izpisujemo nekatere odstavke, ki sami mnogo povedo. Menda ni treba posebej pojasnjevati, kaj pomenijo nekateri izrazi kot narodnoosvobodilna vojska, belogardizem, izdajalec. Podčrtali smo mi.

OF je preživljala hude preizkušnje glede nadaljne rasti. Ob pojavu oboroženega belogardizma so morale KP in vse druge sile vstaje podvojiti napore, da bi še bolj notranje konsolidirale OF in obenem odločno diferencirale sredino. V najtežjih okoliščinah prihajajoče zime je bilo potrebno vojaško in politično razbiti belo gardo, še preden bi se za silo utrdila. (str. VI)

Za mnoge sovražnikove ukrepe je OF zvedela vnaprej in jim s tem odvzela učinkovitost. Impresivno so delovale tudi prve obsodbe in justifikacije izdajalcev, ki so jih izrekla posebna sodišča OF, izvrševale pa oborožene enote Narodne zaščite oziroma VOS. (str. XI)

Dokumentna tehnika na primer je izdelovala izvrstne dokumente s podatki, kritični na prijavnem uradu, kar je občutno olajšalo delo ilegalcev. (str. XI)

Ljubljana je bila poleg drugega neizčrpen vir za opremo in preskrbo partizanskih enot. Iz Ljubljane so odhajali razen množice malih zakamufiliranih paketov tudi kamionski in vagonski transporti. (str. XII)

...Italijanska ofenziva je zelo resna in bo brez dvoma imela za nekaj časa precejšnje politične posledice. Izgubili bomo svobodni teritorij in prišli na prvotne oblike partizanske akcije. Deloma se pojavlja pri civilnem prebivalstvu in celo pri partizanih demoralizacija. To bo seveda trajalo samo nekaj časa, vendar dovolj, da se bo poskušala med tem okrepiti bela garda. Imamo torej pred seboj kak mesec odločilne borbe z belo gardo. Če jo

bomo podrli v tem času, ki je brez dvoma za naše pozicije v Sloveniji odločilnega pomena, ker je najtežji, potem bo tudi v bodoče naša zmaga zagotovljena. Ta boj mora sedaj postati centralno vprašanje naše politike..." (Kardelj Zdenki Kidrič, 2. VIII. 1942, str. XIII)

„...Eden osnovnih principov boljševiške taktike v takih trenutkih, kakršen je sedaj, ko je Partija na takem umiku, kakor smo mi sedaj, in ko je treba reševati živo silo osvobodilne vojske — oborožene in politične — je, da se krepko zasidraš v masah, da razširiš to oporo in si zavaruješ hrbet. OF mora dati iniciativo za nove razgovore, nove poskuse, da se privedejo na platformo OF novi elementi, ali pa vsaj, da se jih nevtralizira..." (Kardelj Krivicu, 17. IX. 1942, str. XIII, XIV)

Edvard Kardelj je prišel v Ljubljano 13. oktobra 1942. leta, nekaj dni za njim pa Boris Kidrič. Varnost gibanja prvih tednov okupacije je minila... Na srečo je bilo še vedno na razpolago nekaj konspirativno zgrajenih bunkerjev v stanovanjih vdanih, a še nekompromitiranih članov Partije in OF... Skoro ves čas svojega bivanja takrat v Ljubljani sta stanovala v bunkerjih, zgrajenih v hiši dr. Neubergerja na Vilharjevovi cesti, kjer so prebivali tudi nekateri člani poverjenišтва CK KPS in del vodstva Centralne tehnike KPS, in v hiši dr. Zoreta na Pleteršnikovi ulici. Za sestanke so v tem času največ rabila stanovanja v bežigranskem rajonu. Sestanke in gibanje obeh tovarišev po mestu so zavarovali izbrani člani borbenih grup VOS. Z ljubljansko organizacijo sta bila povezana neposredno ali preko kurirk ter z neštetiimi osebnimi stiki s člani Vrhovnega plenuma OF... (str. XV, XVI)

Dne 14. avgusta 1942 se je začela tretja B faza velike italijanske ofenzive. številne italijanske kolone so začele iz Kočevja, Žužemberka, Novega mesta in Bele krajine obkoljevati Kočevski Rog, kjer je bilo vodstvo narodno-osvobodilnega gibanja. To se je 15. avgusta skušalo prebiti iz obroča proti Suhi krajini Toda načrt ni uspel. Naslednjega dne so se Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, CK KPS in IOOF hoteli prebiti čez Kočevsko proti Travnici gori, a tudi to jim ni uspelo. Zato so se umaknili v kraško vrtačo, ki ni bila označena na specialkah, ter ostali tam do 23. avgusta, ko je šla mimo glavnina italijanske vojske. Dne 26. avgusta so jih Italijani znova presenetili in skupina se je razbila na dvoje. V eni so bili Edvard Kardelj, Franc Leskošek, Josip Vidmar in Jaka Avšič, ki so prebili italijanski obroč in šli proti Podlipoglavu, kamor so dan prej poslali patroljo, da uredi novo bivališče za Glavno poveljstvo CK KPS in IOOF. Druga skupina, v kateri so bili Boris Kidrič, Ivan Maček, Tone Fajfar, Zoran Polič, Franjo Lubej, Edvard Kocbek in drugi, pa je ostala na Kočevskem Rogu vse do 21. septembra. Takrat se je druga skupina razdelila v dva dela. En del je odšel z Borisom Kidričem in prišel 26. septembra na Podlipoglav, drugi del pa, ki ga je vodil Ivan Maček, je prišel na Podlipoglav 7. oktobra. 12. oktobra je odšel Edvard Kardelj s Podlipoglava v Ljubljano, 13. oktobra Ivan Maček z nekaj tovariši v Dolomite pripraviti novo bivališče za vodstvo narodno-osvobodilnega gibanja, kamor so odšli ostali 17. oktobra, Boris Kidrič pa 19. oktobra z Edvardom Kardeljem v Ljubljano (str. 3, 4 pod črto).

(O italijanski ofenzivi v Ljubljanski pokrajini od 16. julija do 4. novembra 1942): Dokončnih podatkov o naših izgubah še nimam. Mrtvih nismo imeli veliko, mogoče nekoliko desetin. Padlo je nekoliko dobrih komandantov oziroma komandirjev. Ujetih je malo. Največji je odstotek razkroplitve po vaseh in hišah, deloma pa celo predaje Italijanom. So celo primeri, da so **posamezni partizani prešli k beki gardi**... Tudi v političnem oziru je ofenziva imela neke težje posledice, in čeprav smo jih predvidevali, se jim nismo mogli izoginiti... So pa tudi primeri, da so **aktivisti OF prešli na stran bele garde**, posebno v rajonih, ki so bili prej klerikalni in kjer nas sploh ni bilo. Na samem začetku je sedaj težko predvidevati, kako se bo končal sedanji proces, toda dejstvo je, da je raznim frakcijam bele garde le uspelo združiti svoje vrste in **zbrati okrog sebe skoro večino kulaškega elementa na vasi**. Zaradi tega je že nekoliko primerov, da so se kmetje — belogardisti pod vodstvom kulakov prav zagrizeno borili proti napadom partizanov oziroma njihovi zahtevi, da jim izročijo orožje, ki so jim ga Jali Italijani... OF bomo tudi v sedanjem trenutku poizkušali okrepiti s tem, da bomo našli nekakšne stike s sredino, ali da jo vsaj nevtraliziramo in da čez njo poizkušamo razbiti enotnost bele garde in ostalih elementov, ki se bojijo OF in še bolj KP... Mi smo se nekako oteli, ko smo komaj da rešili svoje glave. Štirikrat sem padel v italijansko zasedo in vedno se malo začudim, kadar se spomnim, da imam še glavo na ramenih... (Iz Kardeljevega pisma Titu, 20. IX. 1942. Str. 3—14)

...Ker je Ljubljana še vedno prav neizžrpen vir vse mogoče materialne opreme, mislim, da bomo lahko pred snegom čete bolj opremili. Rešiti bomo morali le vprašanje prevoza iz Ljubljane. Prej je to bilo lahko. Vsak teden smo n. pr. poslali iz Ljubljane **po nekoliko vagonov blaga za partizane**. Nekoč je bilo n. pr. v enem samem tovornem transportu 7 vagonov blaga, ki je bilo odposlano na neko postajo, od tam pa prepeljano partizanom na vozeh. Toda sovražnik je končno odkril in tako so sedaj v tem zelo velike težave... Med klerikalno belo gardo (uradno) in mihajlovičevci je prišlo do sporazuma o skupnem boju proti partizanom. Tudi mnogi drugi omahujejo. V sami OF (spodaj) so se pojavili skriti sovražniki (po večini kuharki, trgovci itd.), ki so se vse do zadnjega kazali kot ognjevitimi pristaši OF. Vse to nam kaže, da bo moral naš boj proti beli gardi biti stalen in da bo verjetno še težji kot doslej. ...Nekoliko vasi je že razoroženih, **po bitih pa precej belogardističnih voditeljev**. Naše brigade čistijo vas za vasjo... Odločil, smo se, da bomo pozvali iskrene nacionaliste, sredino in dosedanje pristaše londonske vlade, da se na osnovi boja proti izzivalcem državljanske vojne med Slovenci, ki koristijo okupatorju, združijo v OF. Da bi te zaveznike pridobili za to sodelovanje, ali vsaj nevtralizirali za nekaj časa, smo zožili politično osnovo v glavnem na vprašanje skupnega boja proti izzivalcem državljanske vojne in za zbiranje vsega ljudstva okrog partizanske vojske. **Poizkušamo izkeristiti nasprotja med klerikalci in „liberalci“ v belogardističnem taboru**... (Kardelj Titu 7. X. 1942, str. 14—26)

ODPRTO PISMO

Spoštovani gospod Strelec!

Ker nam je znano Vaše silno prizadevanje, kako najti vstop v našo slovensko demokratsko skupnost, — saj vemo za Vaše obiske po slovenskih družinah in celo za iskanje zvez z našimi duhovniki —, bi Vam želeli sporočiti nekaj stvari:

Mi Vas ne sovražimo, česar mogoče niti ne verjamete ali vsaj ne razumete. Kot kristjani ne izključujemo nikogar iz svoje ljubezni, niti tistih, ki so našemu narodu toliko gorja prizadejali in mu ga še prizadevajo.

Vendar imamo do Vas prav poseben odnos. Ta odnos je razumljiv iz dejstva, da smo mi v bistvu demokratska, in zato protikomunistična skupnost, Vi pa uradni predstavnik totalitarističnega, komunističnega sistema, ki danes Sloveniji vlada. Svojo ljubezen do svobode smo mi dokazali in še dokazujemo s tem, da smo zapustili najdražje, kar smo imeli, domovino, domove, svojce in v tujini preživljamo že dolga leta. Da ste Vi zastopnik sistema, ki nam je domovino vzel, ker ne bi mogli živeti v domovini brez svobode, je jasno iz Vaše funkcije.

Razumeli boste, da med Vami in nami ne more biti stikov, še manj prijateljstva. Nam je le preveč pri srcu naš narod, da bi mogli iskati zveze z ljudmi, ki so ga potisnili v sužnost. To bi se nam zdela izdaja in izdajalci nismo, čeprav ste nas komunisti za take označili.

Že Vas slišimo ponavljati, da so se stvari spremenile, da ni več tako, da prihajajo novi ljudje na oblast itd, itd. Vemo, koliko se je spremenilo. Beremo v Vaših časopisih napade na vero in vemo istočasno, da ni nobene možnosti, da bi kdo branil vero pred napadi. Vemo, kako mladino načrtno kvarite in strah nas je za naš ubogi narod: v kaj ga boste spremenili? Vemo, da ste se usedli narodu za vrat in nimate najmanjše volje od tega popustiti. Kje je demokracija, kje je svoboda, kje so časopisi opozicije, kje so privatne šole, kje neodvisne radijske oddaje?

Saj vse to veste tudi Vi. A smo Vam hoteli stvari jasno razložiti. Ne imejte nas za nevljudne, če Vam bomo vrata pokazali, kadar nanje potrkate: ta kretnja bo samo izraz naše neizmerne ljubezni do slovenskega naroda. Ne iščite nas. Mogoče boste koga pridobili: razumljivo, saj ostati značaje za tako težko ceno, kot jo moramo mi plačevati, ni lahko. A velike večine ne boste dobili.

Hočemo povedati jasno: med Vami in nami je neprodorna stena, ki ste jo Vi postavili.

Bodite lepo pozdravljeni!

Slovenska demokratska skupnost
v Argentini

Kočevje, septembra 1943

Veliko žrtev in idej je treba, da se človek umiri. Veliko človek v življenju ljubi, a najlepša je ljubezen do matere in domovine. Pozdravi obe. (Poročnik Drago Tomažič)

Dolžnost vršil, prisego držal, kaj mi mar! (Poročnik Marijan Strniša)

Nič ne drži izrek: vojska je svetinja, nikar se v njo ne vtikaj. — Vojska z idejo je svetinja in če te ideje nima, je kakor fijakarski konj z nezasenčenimi očmi, da ne vidi, dli vozi prijatelja ali sovražnika, ali ga pelje na svatbo ali v smrt. (Stotnik Pavle Vošnar)

Vsako nepotrebno trošenje narodovih sil o nepravem času in na napačen način bo spravilo odgovorne na zatožno klop. (Stotnik Marijan Teply)

Ko bi človek ne vedel da živi, se bori in umira za svojo družino in otroke, bi mu bilo še težje. (Habič)

Le pogum! Borci za idejo ne umirajo v mehkih pernicah. Poglejte Kristusa! Nismo ne prvi ne zadnji! (Duhovnik Tone Šinkar)

Zmagal nas ni komunižem, ampak needinost. (Jelo Cepuder)

Pozdravi moje prijatelje! Povej v Ljubljani, da je samo v slogi moč. Vsi medsebojni prepiri naj nehajo, sicer bodo tvegali nove žrtve. (Kaplan France Malovrh-Breznik)

OB DVAJSETLETNICI

(Nadaljevanje)

IZ ZAPISKOV ZAREŠKEGA ŽUPNIKA

Nisva si še dobro segla v roko z gospodom v Velikih Žabljah, že se je ustavilo pred župniščem orjaško motorno koló. V vežo je stopila visoka postava, v grobi vrhnji platneni suknji, kot jo nosijo motoristi, le da ji je na prsih stal všit visok rdeč križ. Ko je orjak odvrigel usnjato pokrivalo, ki mu je zakrivalo obraz, sva z žabeljskim vzkliknila: „Florjan!“ — „Pozdravljena!“ nama je stisnil roko. „Ti, Rudi, z mano na fronto!“ je zaklical žabeljskemu. Domači gospod je odvrnil, da brez nadškofovega dovoljenja tega ne more storiti, ker ga kanonična rezidenca veže na bivanje v župniji. „Slične pravne formalnosti v tej uri

ne držijo! Gre za večno zveličanje tvojih, mojih, naših fantov in mož. To niso niti komunisti niti brezbožci. Še v nedeljo si jih s ponosom in ganotjem gledal pri obhajilni mizi! V vesti si jim dolžan stati ob strani v smrtni uri in jim nuditi poslednja tolažila sv. vere. Kaj je bolj svetega, kot se sklanjati nad umirajoče, jim govoriti besede tolažbe in zupanja v božje usmiljenje in si v srce zaklepiti njihov zadnji šepet in pozdrav svojcem!“ — „Pa bodo najino delo prikazovali kot sodelovanje s komunisti!“ — „Nam gre za duše! Samo za duše! Na komandi sem jasno povedal, da s svojim delom nočem potrjevati nobene ideo-

logije in kriti nobenih gibanj in strank. Kot duhovnik, izključno kot duhovnik grem med naše može, ki so v neposredni smrtni nevarnosti. Tudi msgr. Novak misli, da bi ti še najlaže šel.“ — „Stopiti v teh trenutkih kot kurat med partizanske odrede je kaj kočljivo in tvegano dejanje. Prav je, da ugotovimo, kako gleda na stvar črniški gospod. Pojdimo v Črniče!“

Odrzeli smo z motorji. Dekan Novak nas je sprejel v pisarni: „Težki časi, gospodje, strašni časi!“ Florijan je na kratko zahteval: „Nadškof Margotti nam je po bogoslovcu Andreju Štolfi iz Koprive pri Dutovljah naročil, naj nudimo duhovne oskrbe vsem po potrebi. Na fronti od Kromberka do Mirna sem sam, a ne zmorem. Nujno potrebujem vsaj še enega pomočnika. Naj pride žabeljski!“ — Ta pa je modroval: „Na bojišču mnogi umirajo in premnogi padajo težko ranjeni. Duhovnikova prisotnost je res potrebna. Grozi pa nevarnost, da bodo prikazovali strogo dušnopastirsko delo duhovnikov kot javno sodelovanje s komunističnim gibanjem, s komunizmom. S tem bi nas vipavske duhovnike, če že ne vso goriško duhovščino, postavili v odkrito nasprotje z ostalo slovensko duhovščino in zanesli nepopisno zmedo v katoliške vrste. Na nas visi težka odgovornost za vsako potezo, ki bi lahko imela neslutene posledice. Kar se moje osebe tiče, čutim se še posebno vezanega na cerkvenopravne predpise, predmet mojih univerzitetnih študijev, in zato bi ne mogel sprejeti ponujene naloge brez izrecnega dovoljenja svojega škofa.“

Dekan je priznal, da so pripombe tehtne in utemeljene. „Problem

je hudo kočljiv. Mikužev nočemo na Primorskem in še manj razkola v duhovniških vrstah! A na fronti umirajo. Nekdo pa le mora iti Florijanu na pomoč. Naj gre kriški!“ Žabeljski mu je koj segel v besedo: „S tem pa ni rešeno načelno vprašanje. Dušna oskrba, ki jo duhovnik nudi umirajočim in ranjenim, ne sme služiti v politično propagandne namene! Zahtevajte od dr. Vilfana, naj izda v imenu Narodno osvobodilnega sveta pismeno izjavo, s katero se obveže, da ne bo izrabljaj dušnopastirskega dela duhovnikov na fronti in po bolnišnicah za svojo propagando. Pač pa naj nam dovolijo, da lahko vršimo svoje duhovniško poslanje, ne da bi nas s tem vključevali v svoj voz.“ — „Prav! Zahteval bom slično pismeno obvezo!“ je pristal msgr. Novak. Tudi Florijan se je strinjal s sklepom, zato mu je dekan naročil, naj prosi dr. Vilfana, da pride do njega.

Ko sem se vrnil v Zarečje, so me obkročili možje in mi pravili, da je prišel Zvezdan z višjo odredbo, naj se nemudoma skliče zbor vaščanov, da imenuje „občinski svet“. Na osvobojenem ozemlju se mora takoj izpeljati redna civilna uprava. Zarečje mora tvoriti samostojno občino. Vaščani so se zbrali in imenovali občinski svet, ki je sestavljen iz trinajstih članov. „Vas pa smo imenovali za predsednika, za župana!“ so končali. „Imenovanja ne morem sprejeti! Sicer pa ali nismo pred tednom svobodno izvolili občinskega načelstva? Čemu ste zatajili izvoljeni odbor in pristali na imenovanje novega, kar ni prav nič demokratično? Diktatorji imenujejo župane, demokratje si jih svobodno

volimo!“ Zelo nerodno jim je bilo. Prosili so me, naj se udeležim novega zborovanja, ki ga skličejo koj jutri, da se zadeva pošteno preuredi. 22. 9. 1943. Sreda. Ob 9. sem vstopil v nabito polno šolsko dvorano. Spregovoril sem: „Včeraj so vam rekli, da se mora Zarečje osamosvojiti v samostojno županstvo, kot je že bilo v avstrijskih časih. Imenovali ste občinski svet. Imenovanja so navadno narekovana od zgoraj, niso pristna ljudska volja. Ste imenovali ob vesti? Se li zavedate, da ima občinski svet v teh viharnih urah oblast nad življenjem in smrtjo vseh občanov? So imenovani na višini? Po cerkvenih predpisih ne smem sprejeti imenovanja za župana. Moja naloga je, da sem duhovnik in ne občinski načelnik, oče in ne zapovednik. Ker hočem biti res in samo duhovnik, ne smem sprejeti javnih služb niti ne postati pristaš političnih strank in še manj zagovornik novih ideologij. Vaš župnik sem in tak hočem ostati!“

Vsi obrazi so strmeli vame. Razumeli so, da hočem biti odgovoren za kar se dogaja. Pogube sicer ne morem preprečiti, vanjo pa tudi ne smem nobenega pehati. Zarečani smo bili prisiljeno potegnjeni v ta strašni vrtinec, če bi se bili kakorkoli zoprstavljali, bi nas poklali. Saj nam pogosto očitajo belogardizem in grozijo s povračili. Marsikaj moramo tihoma požreti... Ječe v štomazu in v Ajdovščini so natrpane. V štomazu so se izvršile razne smrtne obsodbe. Tajna policija je budno na delu. Pozor!

Občinarji so nato ponovno pričeli imena članov občinskega sveta. Za župana so si zopet izvolili Konstantina. Odklonili so tajnico, ime-

novano včeraj, in si izvolili za tajnika učitelja Izidorja. Marjan je postal politični komisar, ostali pa referenti za vse mogoče zadeve. Zanimivo in obenem ironično je izgledalo, ko so vernim zareškimi možakarjem nadevali ta rdeča imena, kot bi jim na glavo natikali partizanske čepice. Zarečje ostane Zarečje, verni možje vodijo, levičarsko usmerjena skupinica, ki nima sposobnih osebnosti, ždi v kotu.

Radio London je ponoči poročal, da so slovenske osvobodilne sile vkorakale v Gorico. Dejstvo je, da se danes vrši odločilni naskok na Gorico. Bo uspel? Trdijo, da je mesto docela obkoljeno in da je presekan dotok vode in električne energije. Če je to res, je predaja možna. Toda znano je, da kjer Nmec pograbi, drži.

Vsako oko in sleherno srce je v teh odločilnih trenutkih uprto na zapad, proti Gorici. Tamkaj se borijo, padajo, umirajo naši možiki. Umirajo za Gorico, srce naše dežele, življenje našega ljudstva! Iz dalje, tam od Gorice, dohaja votlo, zamolklo grmenje, topovi govorijo svojo strašno besedo. Tu pa tam se pokaže avion, ki leti v širokem krogu, na uho pa bije bobneče treskanje: bombardiranje! Tu trde, da so angleška letala, ki sipljejo smrt na Nemce, a srce mi pravi, da so nemški avioni, ki razbijajo naše napačne odrede.

Pa ni časa za ugibanja. Dramatični dogodki, ki si neizprosno sledijo iz hipa v hip, zahtevajo zase vso pozornost. V pisarno plane Danilo: „Silvničani zahtevajo, da jim predamo Julko. Trdijo, da je izdajala na Slivnem in da je kriva smrti dveh partizanov. Odpeljati jo hočejo na

policijsko postajo v Štomaž.“ Julka, sirota izza mladih nog, je večinoma služila v Trstu; ko je prišla za kak teden na oddih k sorodnikom v Zarečje, je rada poklepetala z oficirčki vojaške postojanke. „Če jo izročite v Štomaž,“ sem dejal, „jo pošljete v smrt. Ne! Storite vse, da ostane doma, čeprav pod nadzorstvom!“ Ni Danilo še zaprl vrat za seboj, že je vstopil Javornik: „Moramo jo izročiti! Pred tremi dnevi so mi dali nalogo, da jo nadziram. Zdaj hoče v Trst. Zato je došel ukaz, naj jo odpeljemo v Štomaž.“ — „Nimam oblasti, da bi ukazoval, imam pa dolžnost, da svetujem. Javornik, ne oddajte mi dekleta nikomur, doma jo zastražite!“ V tem sta dospela župan in politkomisar, Konstantin in Marjan. Moško, kot se spodobi vaškima načelnikoma, sta povedala Javorniku: „Izbrali ste naju za občinska poglavarja, zato bova midva odločala. Predvsem se hočeva prepričati, če imajo tožitelji v Slivnem dokaze o izdajstvu. Midva greva v Slivno, dekle ostane doma. Si razumel?“ Nato sta strogo prepovedala slivniškimi odposlancem dotikati se mladenke, dokler se ne vrmeta.

Na Slivnem so ljudje noreli od navdušenja. Pripravljali so se, da pojdejo manifestirat v osvobojeno Gorico. Pikro so obojali dvomljivce. Zareškima načelnikoma so očitali, da je Julka kriva izdajstva: orožniku, ki jo je mamil z oblubo, da jo poroči, je izdala, kje so se skrivali partizani. Dokazov, jasnih in neizpodbitnih, nimajo sami v rokah, vedó pa, da jih hranijo zaupniki v Zarečju. Zarečanoma ni kazalo drugega, kot pristati na skupno preiskavo. „Prav!“ sta zaključila

vročo debato. „Pa pridite jutri v Zarečje in nam predložite dokazilne listine, orožnikova pisma Julki!“

Ko sta mi možaka povedala o izidu njunega nastopa v Slivnem, sem jima izrazil svojo vznemirjenost in strah, da se zadevščina sprevrže v tragedijo. „Pomnita,“ sem jima zabičeval, „da nimate oblasti nad življenjem in smrtjo svojega bližnjega. Le kdo vas je postavil za sodnike? Če bodo Slivničani le prehudu pritiskali, jih kratko in malo obtožite, da so sokrivi izdajstva, ker so v svoji lahkomišljenosti zaupali strogo konspirativne skrivnosti, kot so bila zatočišča partizanov, deklini, ki ni tu v Zarečju uživala nobene vere!“

23. 9. 1943. Preiskava se odvija zelo neugodno. Slivničani so bili neizprosni. Naši so pa rezko povedali, da Julke ne bodo nikoli oddali v Štomaž. Končno so pristali, da se vsa zadeva predloži višjemu forumu v Vrhuncih. Tam so odločili, naj se dekle odpelje v preiskovalni zapor v Ajdovščino.

Ta odločitev me je hudo potrla: obsodili jo bodo. Namesto da bi strnili vse svoje sile za borbo zoper tujca, prelivamo lastno kri. V teh strašnih dneh, ko se je ob splošni nezakonitosti sprostil bes sovraštva in so zavladale slepe strasti, ko smo v tej brezglavi revolucionarni psihozi vsi omotičeni, ni časa za trezno presojanje in rezanje kruha pravice. Vsled krivic in okrutnosti, ki so nam stalno pred očmi, je v nas vseh otopel moralni čut in onemel sam glas vesti, da nas komaj dirne uboj nedolžnega, ki bi nas v normalnih razmerah do mozga pretresel in izzval vihar ogorčenja. Zares, vojna podivja človeka!

H Konstantinu stopim, sem si mislil, da proučiva položaj, pa trčim na gručo ljudi, skrajno razburjenih. „Gospod župnik!“ mi kliče naproti Danilova, „patre s Svete gore in z Mirenskega gradu so zaprli. V ajdovskih zaporih so! Pa pravijo, da partizani niso komunisti!“ — „Kam smo padli!“ je vzdihovala neka starejša ženska. In oče Dragonov: „Trdijo, da je na sodniji v Ajdovščini zaprtih nad 200 ljudi. Moj Bog! Saj nismo zločinci. Še fašisti niso tako zapirali. In to naj bo 'smrt fašizmu, svoboda narodu'? To naj bo svoboda?“ — „Uboga Julka! Sirota je, nikogar nima, da bi se zanjo zavzel!“ se je glasilo v množici. „Marko! Iz Ajdovščine prihaja!“ je vzkliknila Danilova. Vsi so se obrnili k prihajajočemu. „Marko, kako je s patri?“ — „So že osvobojeni!“ — „Re? Pripoveduj!“ In Marko je pripovedoval, kako je moral skupno z Javornikom spremljati Julko v Ajdovščino. „Dekle se je vso pot jokalo in se zaklinjalo, da je nedolžno,“ je pravil. „Ko smo stopili na sodnijo, jo je zapisnikar Pokec vpisal v seznam pripornikov. Nato so jo odvedli v ječo. „Eni noter, drugi ven!“ je brundal v črno brado Pokec. „Snoči smo spustili na svobodo svetogorske patre.“ — „Ni mogoče!“ mi je ušlo. — „Ko pa se duhovnikom ne moremo upirati! Tu pri mizi sem snoči izpolnjeval sezname, pa ti stopi šturski župnik. „Tu imate patre s Svete gore in mirenske misijonarje,“ mi je rekel. „Smem do njih?“ — „Nemogoče brez višjega dovoljenja!“ sem mu odvrnil. Prav v onem trenutku so prinesli vratarju in meni večerjo, krožnik testenin. Šturski gospod je zvedavo gledal na revno večerjo. „Kaj? Nič prikuhe?

Nič sadja?“ se je čudil. „Nič!“ sem vzdihnil. „Počakajte! Doma imam tako sočno grozdje! Prinesem vam ga!“ In že je odhitel. Hitro se je vrnil z grozdem. „Tu imate priboljšek,“ se nama je nasmehnil. „In tu,“ je pokazal na zavojček, „imam kruha, sira in vina za patre. Kar sem pač našel v gostilni Alpina.“ Kaj sem hotel! Pustil sem ga k patrom. Čez čas se je vrnil in zahteval, naj ga peljem k poveljniku Štefanu. Temu je zaklical: „Ja, kaj pa mislite? Ljudje se razburjajo. Svetogorske patre Vipavci zelo cenijo. Sliši se, da so francišكاني in Ljubljani naklonjeni Osvobodilni fronti. V nagrado jim zapirate sobrate! Takšnega ravnanja s sobrati ne bodo mirno prenesli. Svoji stvari tako škodujete!“ Poveljnik je bil v zadregi. Pomislil je in nato odločil: „Prav. Izročim vam patre in misijonarje. Zanje odgovarjate!“ — „Zelo rad. Patra Otona vzamem k sebi v Šturje, ostale pa pošljem h kapucinom v Sv. Križ!“ Poveljnik mi je tedaj izdal ukaz, naj izpustim patre.“

Ob tej novici je zavladalo med Zarečani pravo veselje. „Morda pa ne bo tako hudo! Duhovnike spoštujemo, patre so osvobodili!“

Ljudje so se razšli, sam sem se pa napotil v kriški samostan, da pozdravim osvobojene redovnike. Našel sem jih v jedilnici. Bili so presrečni. Pripovedovali so mi, kako so jih zajeli in privedli v ajdovske zapore. Partizani so bili z njimi, so pravili, zelo prijazni in obzirni. „Sploh spoštujemo duhovnike!“ je ugotavljal eden izmed osvobojencev. „Zlasti šturskega!“ mu je vneto prikimaval drugi. „Celo v sodnika so ga povikšali!“ — „V sodnika?“ se je čudil oče Gvido. „Za sodnika so ga posta-

vili, na ajdovski sodniji! In sodil je bogoslovca Trčka iz Črnega vrha!“ — „Sodil bogoslovca?“ — „Sam nam je pravil, kako se je zgodilo. Bogoslovec mu je iz ječe vtihotapil listek, proseč ga, naj ga reši. Župnik Gregorec je koj odhitel na sodnijo. Sprejel ga je poveljnik Štefan. Po kratkem pozdravu mu je rekel: „Zaprli ste bogoslovca Trčka. Ne bo dobro odjeknilo med ljudstvom. Obljubljate svobodo, pa zapirate.“ — „Nedolžnih ne zapiramo!“ se je branil poveljnik. „Nekaj je pač zakrivil. Pa veste kaj, kar vi ga sodite! In to zdaj takoj, tamle v sosednji sobi!“ Šturski je stopil tjakaj in ko so mu pripeljali pripornika, je spregovoril glasno, da ga je poveljnik lahko slišal: „Poslušaj, Trček! Ukazano mi je, da te sodim. Po pravici govori. Dvojno mi povej: česa te obtožujejo in kaj veš v svojo obrambo.“ — „Tožijo me,“ je začel Trček, „da sem vohunil in izdajal. Pa ni res! Na vasi je bilo križem kražem vse polno orožja, municije, vojaških voz in s platnom zakrit tovrnjak. Skozi luknjo v platnu sem pokukal v tovrnjak a že je zavpil zaščitnik: „Kaj vohaš?“ — „Kdo voha?“ je rjovel nek tuji policist. „Aha, ti vohuniš!“ In že me je zgrabil. „Kdo si?“ me je stresel za ramo. „Rudi Trček, domačin, bogoslovec.“ Tedaj je zarjovel: „Tudi v Ljubljani bogoslovci vohunijo za belo gardo. Vohun! Belogardist!“ In zdaj sem tu.“ — „To je obtožba!“ je strogo ugotavljal šturski. „Zdaj pa povej svoj zagovor!“ — „Nič nisem vohal. Še manj vohunil. Samo radoveden sem bil: v tovrnjak sem pokukal. To je bilo vse.“ Šturski je tedaj povzdignil glas in slovesno sodil: „Iz tvojih ust te sodim. Radoveden si bil in ne-

previden. To se bogoslovcu ne spodobi. Zato ti izrekam strog ukor. Vohunstva pa nisi kriv in še manj izdajstva beli gardi, ker bele garde na Primorskem sploh ni. Zato si prost, a ne bodi več nepreviden, da se ti kaj hujšega ne pripeti!“ Poveljnik Štefan je bil zadovoljen z razsodbo in Trček je odšel na svobodo.“

Patri so nato načeli svoje probleme. Izrazili so bojazen in skrb, da bi vojne grozote ne zajele njihovih svetišč in samostanov, ki so zdaj v partizanskih rokah. Tesno jim je bilo pri srcu zlasti za usodo čudodelne podobe svetogorske Matere božje. Pater Sofronij je takoj, ko je bil osvobojen, odhitel preko gora na Sveto goro, da reši milostno podobo in jo prinese na Vipavsko. Če je med prvo svetovno vojno podoba svetogorske Kraljice odšla v begunstvo v Ljubljano, naj zdaj pride, dobra Mati v Vipavsko partizansko republiko med svoje otroke, ki zdaj doživljajo najtežje dneve svoje zgodovine. Sklenili smo, da ji priredimo slovesen sprejem in častno gostovanje. Jutri ostane izpostavljena javnemu čiščenju v ajdovski cerkvi, v soboto v šturjah, v nedeljo jo prenesemo v slovesnem sprevedu v Sv. Križ, kjer bo ostala več časa. Svetogorski Materi božji izročimo v varstvo svoje osebe, domove, Vipavsko in vse naše ljudstvo.

Medtem so nam dohajale, druga za drugo kot svetopisemskemu Jobu, prežalostne novice. Napad na Gorico je bil krvavo odbit.

Predor iz Mirna proti letališču in štandrežu je naletel na nepričakovano besen nemški odpor: topovi, tanki, težke strojnice so bruhali smrt v naskakujoče enote, jih raz-

bili, razpršili. Nemci so prešli Vipavo in Miren je zdaj v plamenih...

Na srednjem odseku je stal odred kakih 500 mož, med njimi bataljon iz Dobravelj: v junaškem naskoku so se spustili s Sv. Marka proti Šempetru in goriškemu malemu semenišču. Vdrli so že v predmestje, odrezali nemško zaščito, toda nemške puške in strojnice so s streh in iz oken, sipale smrt v njih vrste, topovi so ščitili dohode in jim odrezali umik: kri je tekla v potokih...

Severnoprimorski odred, ki ga je podpiral krepak ogenj iz minometalcev in lahkih poljskih topov, je prodiral proti severnemu kolodvoru in Pristavi, a Nemci so mu zaprli pot s tanki in z motoriziranimi kolonami.

Dobravlje so se ogrnile v črno: jokajo nad svojimi padlimi. Nevarno ranjene že prevažajo v lokavško bolnišnico, kjer pa primanjkuje zdravnikov, spretnih kirurgov in sanitetnega materiala. Na samem bojnem polju, tam okoli Gorice, pa ležijo nešteti naši fantje in možje, za vedno pokošeni...

Zasopel, shujšan in prepadel je pridrvel na motorju pred samostan Florijan, neumorni vojaški kurat. Odločnih korakov je stopil med nas, z žarečim pogledom objel vso družbo, ki smo ga molče in v napetem pričakovanju gledali, in strahovito mirno povedal: „Nemci so na več krajih prodrli. Goriške fronte ni več!“ Nato se je sesedel na klop k mizi in si z rokami podprl obličje. Obkrožili smo ga. Ne da bi dvignil glavo, kot bi samemu sebi dopovedoval, je turobno zlogoval: „Kolone motoriziranih vozil in tankov so s peklenskim besom bruhale ogenj in

smrt. Niti poljske niti francoske armade jim niso mogle biti kos. Le kako naj bi jih naši oddelki zaustavili? A kako junaško so se borili, kako sijajno so se držali!“ Tedaj je dvignil glavo, v očeh mu je zažarelo, ko je presunljivo zaključil: „Bratje moji! Nešteti junaki so izkrvaveli za slovensko Gorico. Slava jim!“

Florijan je bil spet ledeno miren. Segel je v žep in prožil najbližjemu sobratu listino, rekoč: „Pošilja dekan Novak. Preberi! Sicer pa je zdaj vsega konec.“ In sobrat je čital:

„V imenu Narodno-osvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo kot najvišje oblasti slovenskega naroda na tem ozemlju izjavljam, da gospodje duhovniki, ki stopajo kot vojni kurati v osvobodilno vojsko in v partizanske odrede Slovenije, stopajo v stik samo z oboroženo silo in narodno oblastjo in zato njihovo dušno pastirstvo v vojski ne pomenja nobenega sodelovanja s komunistično partijo Slovenije.

Njihovo delovanje se bo omejevalo na strogo dušnopastirsko delo na fronti in po bolnišnicah.

Črniče, dne 22. septembra 1943.

Dr. Joža Vilfan (m. p.), predsednik Narodno-osvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo.“

Godovič so Nemci požgali

Med čitanjem listine je zvonček na samostanski porti sunkovitoma pel. Gvardian Guido je stekel tja in se hitro vrnil, za njim je pa kot v omotici pritaval, prašen in razmršen duhovnik, ki je kot poblaznel ponavljal: „Godoviča ni več! Vse so plameni požrli! Godoviča ni več, ni več!“ — „Gospod Dežela, kaj pa je?“ sem

zaklical. „Gospod Ivan, kaj se je pripetilo?“ so drugi spraševali. „Pet so jih postrelili, dve ženski in tri moške! Vsem so grozili s smrtjo!“ Strašne besede so nas pretresle do najglobljih korenin. Gvardian je vsilil nesrečnežu, ki je na smrt utrujen telebnil na klop, kozarček kobjaka. Pijača ga je vidno pomirila in poživila. V pretrganih stavkih je nato pripovedoval, kako je včeraj vpadla v Godovič nemška kazenska ekspedicija in se kruto maščevala za napad, ki so ga dne 18. septembra partizani izvedli na nemške vojsake.

„Nemški kazenski oddelek,“ so se mu počasi trgale besede iz ust, „je prihrumel v vas, zažgal cerkev, župnišče in še 45 domov, ki so do tal pogoreli; deloma je poškodoval še kakih 40 hiš, tako da je težko prizadetih 85 poslopij. Ostalo je le nekaj bajt na obrobju vasi. In kar je najhujše, Nemci so vdrli v tabernakelj, oskrunili Najsvetejše, male hostije so raztresli po tleh, velike pa sploh ni bilo več najti. Ciborij so odnesli, enako lunulo. Še sreča, da sem malo prej shranil drugod ostale cerkvene posode, matrike in večji del arhiva. Ljudje, ki so prestali smrtne grožnje, so se razbežali na vse strani, a padlo je petero nedolžnih žrtev. Svojo mamo, 77-letno, skoro hromo in brez ene noge, sem zavlekel k dobrim ljudem, sam pa sem se umaknil v gozodove, ker so me iskali, češ da sem jaz organiziral napad, kar ni res. Zdelo se mi je, da zblaznim, ko

sem z gorskih vrhov gledal plamene, ki so požirali Godovič...“

„V Ajdovščini praznično pritrkuje!“ je hrupno vstopil v jedilnico brat Andrej. „Prinesli so svetogorsko Mater božjo. Mnogi Križani že hitijo tja.“

Godoviški je umolknil in ostal negiben, kot otrpel v neznanski bolesti. Pričeli so ga tolažiti in osrčevati, pa ga niso mogli iztrgati nemi otopelosti in živčni vročici, ki ju je sprožilo kruto in surovo nasilje. Poslovil sem se in odšel v Ajdovščino, da počastim visoko Obiskovalko.

Na poti sem dohitel nekaj ljudi, ki so mi pravili, da je malo poprej obletel Vipavsko avion, ki je trosil letake, s katerimi so Nemci pozivali ljudi, naj odvržejo orožje in naj ostanejo mirni doma, ker bodo nemške vojaške sile zasedle vso deželo.

Vstopili smo v cerkev. Praznično je bila okitena in razsvetljena, oltar je bil en sam cvet, sredi cvetja in gorečih sveč je kraljevala milostna straža!“ so nanje kazali ljudje, je, desno in levo ob oltarju pa je stala postrojena skupina partizanov z mladim poveljnikom v sredi. „Častna straža!“ so naje kazali ljudje, med katerimi sem se rinil proti prezbiteriju. „Oni na sredi je Zmago, ki je v spremstvu tovarišev, ki stojijo ob njem, preko Grgarja in Trnovskega gozda na vojaškem kamionu pripeljal Marijino podobo v Ajdovščino. Podobo je na kamionu držal oče Sofronij.“

(Bo še)

IZ ORGANIZACIJSKEGA ŽIVLJENJA

V pojasnilu članstvu podajamo kratek pregled dogodkov, ki so privedli do sklicanja osmega izrednega občnega zbora Zveze DSPB.

Citiramo iz dopisov društvenega arhiva samo bistvene stvari, ki se neposredno tičejo osmega rednega občnega zbora:

1. Iz okrožnice glavnega odbora Zveze DSPB št. 7 dne 4. marca 1964:

...Glavni odbor sporoči s to okrožnico vsem odboru, zastopnikom in borcev, da mu je nemogoče dalje vršiti svoje funkcije pod okolnostmi, navedenimi spredaj, in da zaradi tega ta odbor kot celota s to okrožnico ODSTOPA OD SVOJIH FUNKCIJ... S tem dopisom hočemo tudi poudariti, da so vsi predsedniki krajevnih organizacij, po Zvezinem statutu, podpredsedniki ZDSPB in zato naj se ti obrnejo na nadzorni odbor in s pomočjo istega formirajo nov glavni odbor ZDSPB... Glavni odbor Vas s tem obvešča, da bo do zgoraj omenjenega datuma zaključil vse poslovne knjige...

2. Iz dopisa Nadzornega odbora Zveze DSPB dne 15. marca 1964:

Kot Vam je bilo že sporočeno, je 8. marca 1964 celotni glavni odbor Zveze DSPB odstopil. Ostavko sem vzel na znanje.

Kot predsednik nadzornega odbora imam nalogo pripraviti nov glavni odbor Zveze. Možnosti so tri: Sklicanje izrednega občnega zbora in volitve novega odbora Zveze DSPB...

Svoje mnenje in predloge naj krajevni odbori pošljejo na moj naslov čim prej mogoče, najkasneje pa do 5. aprila 1964... Stane Lamovšek l. r.

3. Iz dopisa DSPB v Argentini g. Lamovski Stanetu, predsedniku nadzornega odbora Zveze št. 16 dne 25. marca 1964:

...Zdi se nam nujno potrebno, da skličete izredni občni zbor Zveze. Zelim, da upoštevate našo oddaljenost od centra Zveze in zato določite primeren rok, da bomo mogli pravočasno pooblastiti naše pooblaščenca za to priliko...

4. Iz okrožnice nadzornega odbora ZDSPB dne 10. maja 1964, ki jo je DSPB v Argentini prejelo 5. junija 1964:

...kot predsednik nadzornega odbora odrejam:

Najkasneje v roku 30 dni po prejemu te okrožnice se mora izvesti izredni občni zbor. Datum je določen za soboto, dne 20. junija ob 8. uri zvečer v Clevelandu... Organizacije, ki na to okrožnico ne bodo odgovorile, bo nazorni odbor smatral, da so za razpust Zveze...

5. Iz dopisa DSPB v Argentini nadzornemu odboru Zveze dne 9. junija št. 30:

...sporočamo, da smo dne 5. junija 1964 prejeli okrožnico nadzornega odbora z dne 10. maja, s katero predsednik nadzornega odbora odreja izredni občni zbor Zveze...

Predlagamo, da občni zbor sklene: a) Društva, včlanjena v Zvezi, so avtonomna, b) Zveza nima ukazovalne temveč koordinacijsko in reprezentančno funkcijo...

6. Iz okrožnice nadzornega odbora št. 2 dne 6. junija:

...V dopisu nadzornega odbora ZDSPB z dne 10. maja je bilo naznačeno, da se bo 20. junija 1964 v Clevelandu vršil izredni glavni občni zbor. Na podlagi predlogov in dopisov, ki jih je nadzorni odbor prejel s tem v zvezi, je nujno, da ta datum preložimo na poznejši čas...

Kakor hitro bo to urejeno, bomo določili datum in kraj občnega zbora.

7. Iz dopisa DSPB v Argentini predsedniku nadzornega odbora št. 31 dne 13. julija 1964:

...Z namenom, da se čimprej premosti sedanja kriza in se ponovno prične s konstruktivnim delom, sporočamo k okrožnici (št. 2 nadz. odbora) sledeče pripombe...

Kot znano so starešine nekaterih krajevnih DSPB avtomatično podpredsedniki Zveze DSPB. Imenovani funkcionarji ZDSPB niso podali ostavke, zato naj nadzorni odbor Zveze sklepa sporazumno z njimi...

8. Iz okrožnice nadzornega odbora ZDSPB z dne 15. julija 1964:

...Zato sporočamo vsem krajevnim organizacijam, da bo nadzorni odbor ZDSPB s tem dopisom prenehal reševati organizacijski problem in s tem zaključil svoje posle in dolžnosti.

Vsi predsednik krajevnih organizacij so po statutu tudi podpredsedniki glavnega odbora ZDSPB in smatramo, da bodo sprejeli na znanje našo gornjo odločitev in skušali najti rešitev iz sedanje krize...

9. Iz vabila k občnemu zboru Zveze društev protikomunističnih borcev:

...upoštevajoč, da DSPB v Buenos Airesu, Clevelandu, Torontu in Gilbertu Min. imajo in predstavljajo absolutno večino članov celotne organizacije... sklicujemo 8. redni občni zbor Zveze DSPB na dan 6. septembra 1964 ob 7. uri zvečer v dvorani Baragovega doma, 6304 St. Clair Ave, Cleveland Ohio, USA...

Buenos Aires, 1. avg. 1964, Stane Bitenc, predsednik DSPB Bs. Aires, Arg. Cleveland, Ohio, USA, 5. avg., Mihael Vrenko, predsednik DSPB, Cleveland Toronto, Ont., Canada, 8. avg., J. Kranjc, predsednik DSPB Toronto, Ont. Gilbert, Minnesota, 11. avg. Andrej Pucko, predsednik DSPB Minnesota, USA

10. Na tem občnem zboru ZDSPB je bil izvoljen naslednji odbor: predsednik Karel Mauser (Cleveland), podpredsedniki — predsedniki krajevnih organizacij, tajnik Jože Melaher (Cleveland), blagajnik Ciril Prezelj (Toronto); nadzorni odbor Tone Muhič (Toronto), Franc Medved (Minnesota) in Meglič Anton (Cleveland); tiskovni referent dr. Branko Rozman (Buenos Aires), njegov namestnik Lojze Drobnič (Cleveland).

V Tiskovni sklad VESTNIKA so darovali:

G. Viktor Berlot, Castelar	\$ 100
G. Ludvik Hren, San Justo	„ 50
N. N., Ramos Mejía	„ 20
N. N., Castelar	„ 20
N. N., Castelar	„ 20

Predsednik Zveze DSPB g. Karel Mauser je poslal prvo okrožnico ob peti obletnici smrti škofa dr. Gregorija Rožmana. Objavili jo bomo v prihodnji številki VESTNIKA.

VSEBINA: Dokumenti iz leta 1945 — Pismo dr. G. Rožmana ravn. Gabrovšku — Pismo prelata dr. Odarja ravn. F. Gabrovšku — Avtentičen msgr. Škerbčev zapis (Janez Grum) — Novice iz Slovenije — Rdeči zapiski — Odprto pismo gospodu Strelcu — Spomini in opomini iz celice št. 1 — Ob dvajsetletnici (zapiski zareškega župnika) — Iz organizacijskega življenja

Correo
Argentino
Suc. 7

TARIFA REDUCIDA
Concesión No. 6830

Propiedad Intelectual
No. 817.736
Ramón Falcón 4158, Bs. As.

AX

Vestnik: es el Informativo de los Excombatientes anticomunistas
eslovenos; is the voice of Slovenian anticomunist veterans.